

Naturalistisk växtgestaltning i en parkmiljö

Ett gestaltungsförslag i Stadsträdgården, Uppsala

Felizia Lindqvist
Examensarbete • 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala

Uppsala 2024

Naturalistisk växtgestaltning i en parkmiljö

Ett gestaltungsförslag i Stadsträdgården, Uppsala

Naturalistic planting design in a park environment

A design proposal for Stadsträdgården, Uppsala

© Felizia Lindqvist

Handledare: Helena Espmark, SLU, institutionen för stad och land
Examinator: Petter Åkerblom, SLU, institutionen för stad och land
Biträdande examinator: Bruno Santesson, SLU, institutionen för stad och land

Omfattning: 30 hp
Nivå och fördjupning: Avancerad nivå A2E
Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur, A2E - landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Kurskod: EX0860
Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Kursansvarig institution: Institutionen för stad och land
Utgivningsort: Uppsala
Utgivningsår: 2024
Omslagsbild: Drömparken, Enköping © 2023 Felizia Lindqvist
Upphovsrätt: Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd
Illustrationerna i arbetet är författarens egna om inget annat anges.
Originalformat: A3
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>
Nyckelord: Naturalistisk växtgestaltning, naturalistic planting design, växtgestaltning, växtkomposition

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Avdelningen för landskapsarkitektur

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i JA, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i NEJ, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Sammandrag

Planteringar i dagens samhälle kan se väldigt varierade ut, beroende på sammanhang, växtval och tillgänglig skötsel. För att underlätta skötseln skulle man kunna minska antalet växter och endast arbeta med ett mindre urval av tåliga växter. Men att tillföra upplevelsevärden till staden och samtidigt öka den biologiska mångfalden kräver en variation av växter, som också behöver tackla de föränderliga förutsättningarna i urbana miljöer.

Naturalistisk växtgestaltning är ett gestaltungsideal som tar inspiration från naturen och den artvariation som återfinns där. Detta skulle bidra till en ökad biologisk mångfald i stadsmiljön och skapa robusta och hållbara planteringar där växterna tillåts att samspela med varandra.

Syftet med arbetet är att visa hur en plantering kan gestaltas med inspiration från naturalistisk växtgestaltning i en parkmiljö, för att öka biologisk mångfald och samtidigt skapa skötseffektiva planteringar. Arbetet mynnar ut i ett gestaltungsförslag för en parkmiljö i Stadsträdgården i Uppsala.

Summary

Background

Creating sustainable outdoor space for the citizens is one of the most important assignments for landscape architects. When an outdoor environment doesn't function as intended, or when more care is required than is available, the space can be negatively affected. The space would lose its purpose of being a functioning outdoor environment for the city's residents. Another important task for landscape architects is to benefit biodiversity. In today's society, the risk of species extinction increases and biological diversity decreases (SLU Artdatabanken 2020). Various methods can be used to work with biodiversity and at the same time reduce the risk of neglected planting in the city. One of these methods is to work with naturalistic planting design. Working with this type of design ideal can, in the long run, reduce maintenance efforts as the plants have the opportunity to evolve as a plant community, similar to how they would interact in nature (Dunnett 2019).

Stadsträdgården in Uppsala consists of several different environments, functions and plantings. This park has a great ornamental value, therefore there is a need to work with a mix of indigenous and exotic plants to create space with high value. One of these plantings is newly established and is located close to the southeast entrance (Uppsala kommun 2022). This space has a problem with great amounts of weed and plants that requires a high amount of maintenance, which creates challenges for management, says Bergman(1). This site is a bit isolated from the rest of the park and the space lacks identity.

Nigel Dunnett (2019) writes in his book *Naturalistic Planting Design* that planting design is a form of art, it has to move people in the same way as art in a busy and crowded urban environment. This creates the foundation for why we work with plants, it is primarily for the people (Dunnett 2019). Rainer and West (2015) writes in their book *Planting in a post-wild world that we don't have to look any further than just outside our own homes to find inspiration for future planting*. You can find a great variety of species in the most unlikely places, but also in our nearby natural areas. To get inspiration from, and an understanding about, how plant communities work together and adapt to their environment is the solution to create future planting design (Rainer and West 2015).

The aim and question

The aim is to investigate the design ideal that lays behind naturalistic planting design and how this aesthetic could be implemented in an urban park environment, to contribute to increased experiential values. In addition to the aesthetic value of naturalistic planting design, this work aims to strengthen biodiversity. Hopefully this will inspire landscape architects to expand and try different forms of planting design in our future urban environments.

How can an existing urban park environment be re-designed with inspiration from naturalistic planting design, to enhance the aesthetic values, that has a structure that is understood by the public and also will benefit biodiversity?

Method

To create the design proposal I worked with two separate parts parallel, the preliminary study and the design proposal.

The preliminary study was conducted in three segments. In order to gain an understanding of the site, a site study was carried out which included site visits, inventory and analysis. After that, a meeting was held with Marina Bergman¹, a city gardener at Uppsala municipality, to get a clearer insight of the site maintenance. For inspiration about entrance environments and smaller parks three reference projects were examined through earlier site visits.

Information from the preliminary study led to a program. It's a list of requirements that I wanted to implement in the design. I worked with the initial problems through sketches to create a concept for the design. This became the foundation for the design and together with inspiration from naturalistic planting design the final proposal was created.

Part one: Preliminary study

The site study not only gave a deeper understanding of the site, but also to Stadsträdgården as a whole. The park is from the latter part of the 19th century (Destination Uppsala 2024) and it's about 8,5 ha including the buildings. Many of the trees in the park are from that time, which creates a well developed park environment due to the varied tree population. There are a lot of different environments, with different functions in the park. This creates a gathering space for all kinds of outdoor activities. The main entrances are found in the four corners of the park, in between those there are some smaller secondary entrances at the west side of the park. Next to the southeast entrance is where this thesis is focused. This area is surrounded by mature trees that frame the site. It is one of the larger hubs for pedestrians and cyclists moving throughout the park due to its closeness to the outdoor scene Parksnäcken, the stadium Studenternas IP and the pedestrian bridge Hamnspången. Site visits were conducted in January and March to see the season variation in the site.

A conversation with Marina Bergman¹ revealed that this site is high maintenance due to the high activity before and after events close to the site. The plant selection also requires a lot of care and the plants next to the walkway have a hard time establishing due to snow removal and dogs.

Three reference projects were examined to get inspiration for the design proposal. Some of the insights were to work with portals to create entrances, work with trees and shrubs to create the structure of the park and, if possible, place an interesting element just outside the park to attract visitors.

¹Marina Bergman, City gardener, Uppsala kommun, conversation 2024-03-14.

Part two: Design proposal

The information gathered in the preliminary study resulted in a program. The goal was to work with a high number of species, to create seasonal variation and high experiential values. To create an entrance with inner structure through trees, shrubs and perennials. Take advantage of the site's sunny and wind-sheltered location by placing benches in different directions and to create raised planting areas that protect the vegetation and bring the details closer.

During the whole thesis I worked with sketches to examine and analyse different problems, some of these were the lack of identity and function. Through sketching I could analyse the problem and try different solutions, this led me forward towards the concept.

The concept is built upon the closeness to water and its movement and colour. An undulating design connects to the movement of water and a blue river of perennials runs through the site, connecting the divided planting areas. Vegetation in different heights and textures creates a dynamic and interesting place where you can sit down and enjoy the view (figure A). Because of the variation in sun exposure the planting areas are divided into different plant mixes, one for shady areas, one for sunny areas and a third for the blue perennial river. The program and the concept led to the final design proposal.

The final proposal has a variation of trees and shrubs in different heights to create the base structure of the site. The planting area is raised and enclosed by granite on which the benches are placed. The variety and mix of plants contributes to biodiversity of the site and enhances the experiential value. The trees close to the main path way will in the future create a natural portal which makes a visual connection to the main entrance portal in the northeast corner of the park.

There are two different types of perennials that work as an anchor and a satellite in the planting. They are placed following an s-shaped curve through the site. This creates an order in an otherwise mixed planting, which can feel a bit unstructured (Dunnett 2019).

The first perennial mix is for sunny areas. This mix makes you think of the sun with light colours in yellow, cream white, soft pink and violet. There are some contrasting colours to create interest, like *Sanguisorba officinalis*, and some perennials with interesting texture like *Celtica gigantea*.

The second mix is for shaded areas. This mix consists of different shades of green and textures. The flowers in this mix are in a muted colour scale to create a contrast to the surrounding mixes that have a more colourful palette.

The third mix is the blue flower river. This mix runs through the whole site like a flowing river. The colour scheme is in various shades of blue and violet and the perennials alternate to create an ever changing flower river through the season.

Figure A

Concept image for the design proposal. An undulating design inspired by the movement of water.

Discussion

The final part of this thesis is a discussion about the chosen methods and the result.

The aim of the study was answered through a design process that was inspired by naturalistic planting design. The design ideal was then applied to the southeast corner of Stadsträdgården.

The discussion raises the problem with working with a naturalistic planting design. There is a need for plant knowledge that can be hard to attain. Creating plant mixes based upon written information can only take you so far, and it would need to be studied further to know if the created mixes really would work together in these combinations and conditions.

Other problems are maintenance, not all people that work with plants in an official capacity have the knowledge in how to care for plants in a naturalistic planting design. It would require clear instructions and guidelines to implement this in an urban planting.

The reference projects were a good inspiration source in the beginning of the design process, but as the thesis evolved it would also have been interesting to look at a reference project that included naturalistic planting design.

Innehållsförteckning

INTRODUKTION		
Förord	8	
Inledning	8	
Syfte	10	
Frågeställningar	10	
Avgränsning	10	
Målgrupp	10	
Metod	11	
Förstudie	12	
<i>Platsstudie</i>	12	
<i>Referensprojekt</i>	12	
Gestaltning	12	
Program	12	
Koncept	12	
Gestaltningförslaget	12	
<hr/>		
DEL 1	FÖRSTUDIE	
	Platsstudie	14
	Stadsträdgården	15
	Parkens entréer	15
	Arbetsområdet	16
	<i>Rörelsemönster</i>	17
	<i>Funktion, innehåll, karaktär</i>	17
	<i>Ståndortförhållanden</i>	17
	Skötsel av arbetsområdet	18
	Referensprojekt	19
<hr/>		
DEL 2	GESTALTNING	
	Program och koncept	23
	Program	24
	Processen fram till konceptet	25
	Det slutgiltiga konceptet: Blomsterfloden	26
	Gestaltningförslaget	27
	Beskrivning av förslaget	28
	Illustrationsplan	29
	Planteringsplan	31
	Planteringenens stomme	32
	Mixer och växtlistor	33
<hr/>		
	AVSLUTNING	
	Diskussion	38
	Resultatdiskussion	39
	Metoddiskussion	39
	Avslutning och vidare tankar	40
	Referenser	41

INTRODUKTION

Förord

Mitt intresse för gestaltning och växter har under utbildningen förstärkts genom varje studiokurs vi genomfört under landskapsarkitektutbildningen. Gestaltning på en småskalig nivå med en genomtänkt växtkomposition har visat sig vara en av de mest givande uppgifterna för min del. Intresset för skötsel och förvaltning uppstod under kursen Gestaltning genom förvaltning, som jag genomförde under mitt fjärde studieår, 2022, vid institutionen för stad och land, SLU Ultuna. Under den kursen insåg jag vikten av kunskap kring förvaltningen, för att med den kunskapen gestalta långsiktigt hållbara utemiljöer. En god förståelse för växtdynamik, och hur platsens förutsättningar påverkar utvecklingen av växterna, ligger till grund för gestaltning av en utemiljö med höga upplevelsevärden. Kunskapen om förvaltning och viljan att lära mig mer växte också i och med mitt arbete inom parkförvaltning i Stadsträdgården i Uppsala under sommaren 2023.

Jag vill rikta ett tack till min handledare Helena Espmark för värdefulla råd och hjälp på vägen. Tack till familj och vänner för förståelse och peppande under arbetets gång. Tack till Oskar Berg, Vera Linn Karlsson och Matilda Iggström för korrekturläsning och hjälp på vägen. Slutligen tack till Hala Darir för ditt engagemang och stöd genom examensarbetet, men också hela utbildningen, det har varit ovärderligt.

Föregående sida

Botaniska trädgården, Göteborg

Foto av Felizia Lindqvist

Flerstammiga träd som skapar en skuggplantering.

Inledning

Att skapa funktionella och hållbara utemiljöer för stadens invånare är en av landskapsarkitekternas viktigaste arbetsuppgifter. När en utemiljö inte fungerar som det var tänkt, eller när det krävs mer skötsel än den som finns tillgänglig, kan platsen påverkas negativt. Den kan se övergiven och försummad ut, eller få en annan användning än den som var tänkt, om den inte sköts korrekt. Det kan leda till att den på sikt slutar användas, och då tappar sitt syfte att vara en fungerande utemiljö för stadens invånare.

En annan viktig roll för landskapsarkitekter är att gynna den biologiska mångfalden. I dagens samhälle ökar risken för artutdöende och den biologiska mångfalden minskar (SLU Artdatabanken 2020). Markanvändningen inom jord- och skogsbruk har en stor påverkan, andra påverkningsfaktorer är klimatförändringar, svampsjukdommar på alm och ask, exploatering samt konkurrens från andra främmande invasiva arter (ibid.).

Olika metoder kan användas för att arbeta med biologisk mångfald och även minska risken att utemiljön ser bortglömd ut. En av dessa är att arbeta med naturalistisk växtgestaltning. Vi har mött denna arbetsmetod under utbildningen, vilket har bidragit till ett intresse att lära mig mer. Arbetet med denna typ av gestaltning ideal kan på sikt minska skötselinsatserna då växterna har möjlighet att samverka i planteringen, likt hur de skulle samspela i naturen (Dunnett 2019). Dunnett (2019) arbetar även med en blandning av inhemska och exotiska arter för att skapa långsiktigt hållbara planteringar som är anpassade efter den specifika platsens förhållanden. Jag vill med detta arbete undersöka hur naturalistisk växtgestaltning kan förstärka upplevelsevärden, bidra till biologisk mångfald och skapa hållbara planteringar i en parkentré.

Växtgestaltning är inte bara gestaltning av utemiljöer utan även en konstform, skriver Nigel Dunnett i hans bok *Naturalistic planting design - The essential guide* (2016). Växtgestaltning måste beröra och glädja människor på samma sätt som konst i en alltmer fullsatt och trång stadsmiljö, vilket skapar grunden till varför vi arbetar med växter, det är i första hand för människorna som vistas i och upplever staden (Dunnett 2019). Vidare beskriver Dunnett (2019) vikten av att gestalta miljöer som är i samklang med naturen och dess omgivning. Det kan potentiellt skapa känslor som inte andra typer av gestaltningar kan nå genom sättet vi interagerar med den (Dunnett 2019).

Naturen som inspiration

Rainer och West (2015) skriver i boken *Planting in a post-wild world* att vi inte behöver söka längre än strax utanför våra hem för att hitta inspiration för framtidens planteringar. Man kan hitta en stor variation av arter i de mest bortglömda av ytor, men också i våra närliggande naturområden. Något att undersöka är hur växterna samspelar med varandra och hur de anpassar sig till den miljö de växer i. Tillsammans skapar de en tjock matta som täcker all jord på växtplatsen, menar Rainer och West (2015).

Inspiration och förståelse av hur växtsamhällen samspelar och anpassar sig är lösningen för att skapa framtidens planteringar, enligt Rainer och West (2015). Med denna förebild kan man skapa växtsammansättningar som består av arter med liknande ståndort, vilket leder till hållbara och robusta planteringar. I dessa planteringar konkurrerar inte arterna ut varandra, utan samspelar med varandra och skapar växtsamhällen i balans (Rainer och West 2015). Detta leder i sin tur till minskad skötsel, då växter med liknande ståndort behöver liknande typer av skötselåtgärder. När man placerar flera olika växter tillsammans, likt i naturen, skapas uthålliga planteringar. Om någon växt dör och efterlämnar ett tomrum, kommer en annan växt att ockupera utrymmet och fylla upp det på nytt (Rainer och West 2015).

I *The dynamic landscape* av Dunnett och Hitchmough (2004) beskrivs tre olika inriktningar på naturalistisk växtgestaltning. Den första av dessa tre är habitatrestaurering, där målet med den naturalistiska växtgestaltningen är att återskapa de växtsammansättningar som funnits på platsen tidigare. Den andra riktningen är kreativt bevarande, vilket handlar om att välja växtmaterial som skulle kunna passa platsens nuvarande förhållanden och de framtida krav som skulle kunna komma att ställas på växterna. Den tredje är en antropogen inriktning med människan i fokus. Där arbetar man med att skapa naturliga växtsamhällen som inte naturligt skulle växa på platsen, men som skulle klara de nuvarande förhållanden och samspela väl med varandra och växtplatsen (Dunnett och Hitchmough 2004).

Vid arbete med naturalistisk växtgestaltning i urbana miljöer måste man sätta de estetiska värdena i fokus för att växtkompositionen ska bli uppskattad och förstådd av allmänheten (Dunnett och Hitchmough 2004).

Naturliga byggstenar

I sitt arbete tar Dunnett (2019) huvudsakligen sin inspiration från naturliga växtsamhällen med fokus på estetik, i stället för att följa vetenskapliga riktlinjer. Dunnett hävdar att att låta sig inspireras av estetiken leder till en sammansättning av växter där de visuellt harmoniserar med varandra. Detta leder till attraktiva planteringar som även har ekologiska fördelar (Dunnett 2019).

Rumslig struktur skapas enligt Dunnett (2019) genom att använda sig av vegetationens naturliga växtsätt. Örtartade växter bildar golvet, buskar skapar avgränsningar i form av väggar och trädens kronor breder ut sig som tak. Ett landskap behöver alla strukturella element för att inte uppfattas som överväldigande eller monotona (Dunnett 2019). För att skapa dessa strukturer använder sig Dunnett (2019) av referenser från olika växtsamhällen, som *woodland*, *prairie* och *stepp*.

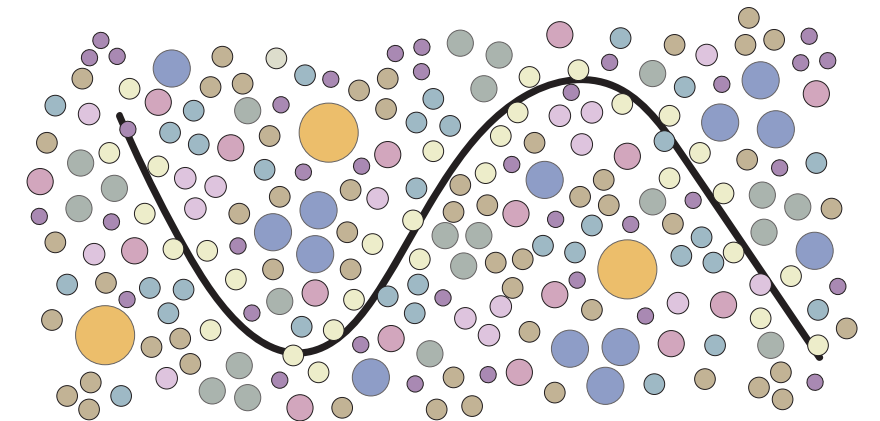
Naturalistisk växtkomposition

Dunnett (2019) påpekar att det är viktigt med hög mångfald av arter i en naturlig plantering, men om många arter uttrycker sig visuellt på samma gång kan planteringen bli svårsläst. Dunnett (2019) hävdar därför att planteringen blir lättare att tolka genom att begränsa antalet arter till högst tjugo arter i en och samma mix.

En tydligare ordning av dessa arter kan skapas genom att använda sig av en s-linje, säger Dunnett (2019). Denna form skapar en struktur och ett djup i planteringen som påminner om de växtmönster som återfinns i naturen. Denna linje kan också visuellt koppla samman planteringar och viktiga komponenter (Dunnett 2019). Dunnett (2019) arbetar sedan med att placera ut växter med olika funktioner efter s-linjen, dessa kallar han för *ankare*, *satelliter* och *flygare* (figur 1). Dessa växter är typiskt sett inte med i några av de övriga mixerna, utan placeras ut för att skapa ett djup och struktur i perennplanteringen (Dunnett 2019).

Arbetet med naturalistisk växtkomposition leder till något Dunnett (2019) kallar *high-impact, low-input* planteringar. Detta innebär skötleffektiva planteringar som ger höga värden i form av upplevelse och biologisk mångfald. Detta arbetssätt utvecklades för att möta den verklighet som finns idag, där kunskapsnivån kring växter har minskat samt att förvaltningen ofta har en lägre budget än tidigare (Dunnett 2019).

En utemiljö som i första hand är till för människor innebär att val av funktion för platsen är av stor vikt; vad ska man uppleva som besökare? Skapandet av miljöer baserat på naturalistisk växtgestaltning, med ett fokus på människans upplevelser, kan bidra till långsiktigt hållbara planteringar, förankrade i en djupare känsla inom oss.

Figur 1

Uppbyggnaden av en plantering som följer en s-linje, varje cirkel representerar en specifik art. Illustrationen är baserad på Dunnetts (2019) illustration.

Syfte

Arbetet syftar till att undersöka det gestaltungsideal som ligger bakom naturalistisk växtgestaltning och att visa ett konkret exempel på hur detta ideal skulle kunna implementeras i en urban parkmiljö för att bidra till ökade upplevelsevärden. Att stärka den biologiska mångfalden med hjälp av gestaltungsidealet som grundar sig på en växtanvändning som efterliknar naturen.

Jag vill med detta arbete undersöka hur naturalistisk växtgestaltning kan förstärka upplevelsevärden, bidra till biologisk mångfald och skapa hållbara planteringar i en parkmiljö. Förhoppningen är att arbetet ska inspirera landskapsarkitekter till att utveckla olika former av gestaltningar och ideal i våra framtida urbana miljöer.

Frågeställning

Hur kan en befintlig urban parkmiljö omgestaltas med inspiration från naturalistisk växtgestaltning för att främja estetiska värden, upplevas välordnat och samtidigt bidra till ökad biologisk mångfald?

Avgränsning

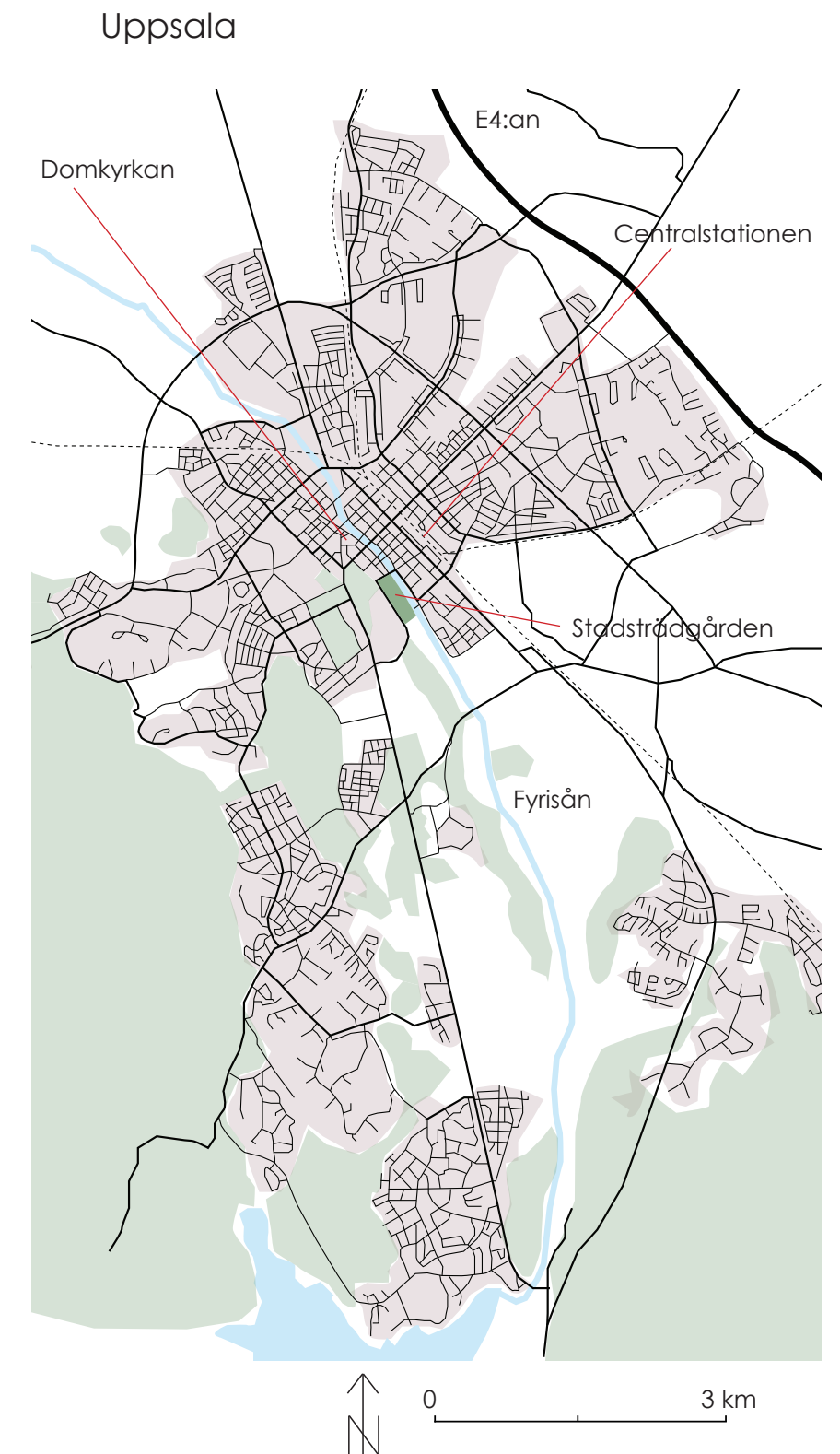
Tematiskt avgränsas arbetet till att endast behandla gestaltning, växtkomposition och förvaltning av ett arbetsområde som på ett långsiktigt plan kan bidra till en mer hållbar utemiljö.

Geografiskt avgränsas arbetet till Stadsträdgården i Uppsala (figur 2) och den plantering samt tre klippta gräsytor som ligger i den sydöstra delen av parken. Den lindallé som ligger intill arbetsområdet kommer inte beaktas i arbetet, men återfinns i diskussionen kring vidare tankar för platsen då behov kring förvaltningsarbete, såsom rotreovering, kan vara aktuellt.

Valet av avgränsning kommer från mina egna erfarenheter under sommararbetet i parken, det är en plats med högintensiv skötsel och där en stor del av stadens invånare passerar. Av den anledningen är platsen intressant och relevant för undersökningen i denna uppsats.

Målgrupp

Målgruppen för detta arbete, förutom yrkesverksamma och studenter inom landskapsarkitektur, är andra yrkesroller inom samma område, som samhällsplanerare, förvaltare, skötselpersonal och kommuner, som vill fördjupa sig i arbetet kring naturalistisk växtgestaltning.

Figur 2
Karta över Uppsala som ger en översikt över staden och visar vart Stadsträdgården är placerad samt hur den kopplar an till omkringliggande grönområden.

Metod

Här presenteras arbetets metoder och hur arbetet fortlöpt med utgångspunkt i dessa. Gestaltungsförslaget utvecklades genom två delar; förstudie och gestaltning.

Förstudie

Förstudien genomfördes i två delar. För att få en förståelse för platsen och arbetsområdet genomfördes en platsstudie vilket inkluderade platsbesök, inventering och analys. Platsstudien inkluderade även ett samtal med ansvarig trädgårdsmästare i Stadsträdgården för att få en tydligare inblick i vilka förutsättningar som fanns kopplat till skötseln. Sedan undersöktes olika referensprojekt för att få inspiration hur andra parkmiljöer var gestaltade.

Platsstudie

Stadsträdgården och framför allt arbetsområdet studerades genom platsbesök, dokumentstudier och undersökning av kartunderlag. När jag arbetade med skötsel i Stadsträdgården under sommaren 2023 observerade jag platsens funktion och rörelsemönster, vilket gav en förståelse av hur platsen användes under andra delar av året. För att få en insikt i platsens vinteraspekter samt vidare förståelse för platsens karaktär och rumslighet genomfördes platsbesök vid två tillfällen under vintern 2024. Platsbesöken skedde under förmiddagen på veckodagar, första besöket genomfördes den 26 januari och det andra besöket den 7 mars 2024.

En inventering och analys med fokus på rörelsemönster och funktion, innehåll och karaktär samt ståndortsförhållanden utfördes för att skapa en djupare förståelse för arbetsområdets förutsättningar och möjligheter. Informationen samlades in genom de observationer som skedde under sommaren 2023 i samband med mitt arbete, de två platsbesöken som utfördes under vintern 2024 samt dokumentstudier och studier av kartunderlag.

För att få en djupare insikt om skötselperspektivet genomfördes ett informellt samtal med Marina Bergman¹ i Stadsträdgården den 14 mars 2024. Hon har lång erfarenhet av skötselfrågor och har arbetat som trädgårdsmästare i Stadsträdgården i sex år. Vid mötet valde jag att fokusera på frågor om hur skötseln vid etableringsfasen sett ut och om hon hade några synpunkter på växtvalen. Jag ställde även frågor om hennes syn på platsen idag och vad som skulle kunna underlätta skötseln. Vid vårt möte delade hon med sig av sina erfarenheter av planteringar i stadsmiljö, skötselfrågor och vilka förutsättningar och möjligheter som finns i arbetsområdet. I slutet av mötet visade jag även upp tidiga skisser som vi diskuterade.

¹Marina Bergman, trädgårdsmästare, Uppsala kommun, samtal 2024-03-14.

Referensprojekt

För att få perspektiv på hur andra parkmiljöer upplevs genomfördes en studie av två olika parker i stadsmiljö. Kriterier som legat till grund för valet av referensprojekten var parkernas storlek och växtzon. De parker som valdes ut för att studera var två, för mig kända, fickparker i Enköping. Anledningen till att fickparker undersöktes, och inte större parker, var för att mitt valda arbetsområde utgörs av en mindre parkyta. Därför var det intressant att undersöka parker med liknande proportioner. Eftersom examensarbetet startade under vintern 2024 var det viktigt att de platser som skulle undersökas var sådana jag besökt tidigare under andra årstider. Enköpings parker har använts som referensobjekt under flera kurser under utbildningen vilket har bidragit till att jag har en god förståelse för de olika parkerna.

De parker som undersöktes i Enköping var:

- Pastor Spaks Park
- Fridegårdsparken

I dessa parker studerades entréerna, den rumsliga strukturen och växtval genom platsbesök, studie av planritningar samt växtlistor.

Gestaltning

Gestaltningsarbetet och förstudien pågick parallellt och inkluderade flera separata moment som tillsammans mynnade ut i ett gestaltungsförslag. Gestaltungsidealet naturalistisk växtgestaltning tillämpades i förslaget tillsammans med arbetsområdets förutsättningar, för att skapa en parkmiljö med fokus på estetik, hållbarhet och funktion.

Program

Ett program sammanställdes efter de krav och önskemål som identifierades under förstudien. För att specificera de olika funktionernas placering i arbetsområdet utvecklades en programplan.

Koncept

Utvecklandet av ett koncept startade i ett tidigt skede av arbetet och jag valde att arbeta utefter Krupinskas (2016) designteori 'Analys genom syntes'. Det innebär att man kan använda sig av skissandet för att undersöka olika synteser, vilket ger utrymme för att återkomma till problemställningen och vända och vrida på denna (Krupinska 2016). Designteorin tillämpades genom att undersöka den problemrymd som identifierats på platsen, kring identitet och funktion, för att sedan utvecklas till att undersöka hur naturalistisk växtgestaltning skulle kunna påverka platsens estetik och utformning.

Ett slutgiltigt koncept utvecklades för att ge grundläggande förutsättningar för gestaltningen. Inspiration till formspråk och färgsättning växte fram genom platsens närhet till vatten. Fyrisåns böljande vatten gav idén till Blomsterfloden och dess färgsättning. Konceptet gav konkreta riktlinjer i utformningen av gestaltungsförslaget.

Gestaltungsförslaget

Arbetet med växtgestaltningen utgick från Nigel Dunnetts arbetssätt hämtad från hans bok *Naturalistic planting design - The essential guide* (2019). Redan i inledningen av arbetet ringades denna författare in som en huvudkälla för inspiration till gestaltungsförslaget. Arbetet fortlöpte genom att i första hand placera ut de strukturella arterna som träd och buskar. Dessa valdes utifrån deras växtkaraktär och funktion, där också skötselbehovet hade betydelse. Sedan fortsatte arbetet med en s-linje där ankarväxter placerades ut som ett återkommande element i planteringarna för att skapa ordning. Slutligen valdes perenner utefter de plats-specifika förutsättningarna.

Planting the natural garden av Piet Oudolf och Henk Gerritsen (2019) var min andra huvudkälla för inspiration. Denna bok studerades för att få inspiration kring växtval och artsammansättningar av perenner. När utformningen av arbetsområdet landade i en variation mellan lundkaraktär och öppna soliga ytor gick en stor del av arbetet åt till att hitta arter som kunde samspela i olika växtkompositioner. För att hitta dessa olika arter användes sökord som *woodland* och *lundväxter*. Arter som klarar sol-halvskugga och som övervintrar pålitligt valdes till de soliga ytorna. Olika plantskolors och blomsterhandlares hemsidor användes som informationskällor kring varje enskild arts växtkaraktär, blomningstid och ståndort. Resultatet av förstudien och gestaltningen presenteras i form av ett gestaltungsförslag som anpassats efter den specifika platsen.

DEL 1 - FÖRSTUDIE

Platsstudie

I detta kapitel presenteras information om Stadsträdgården samt arbetsområdets förutsättningar och möjligheter.

Stadsträdgården

Stadsträdgården ligger i centrala Uppsala, intill Fyrisån. Parken följer ån i 500 meter och är 170 meter bred, vilket bildar en park på ca 8,5 hektar inklusive byggnader. Parken är från senare delen av 1800-talet (Elg 2022), och mycket av trädbeståndet är från den tiden. Detta skapar en väl utvecklad parkmiljö med många fördelar på grund av det varierade växtbeståndet i parken.

Parken har även en hög variation av platser med olika funktioner. Intima platser som Lycksalighetens ö och Rosariet är lugna och fridfulla miljöer där växtligheten har ett stort fokus, medan dess motsats återfinns i de stora öppna gräsytor där växtligheten bidrar till den storskaliga rumsligheten. Dessa rum fyller också en viktig funktion med öppna oprogrammerade ytor som kan användas till olika typer av aktiviteter.

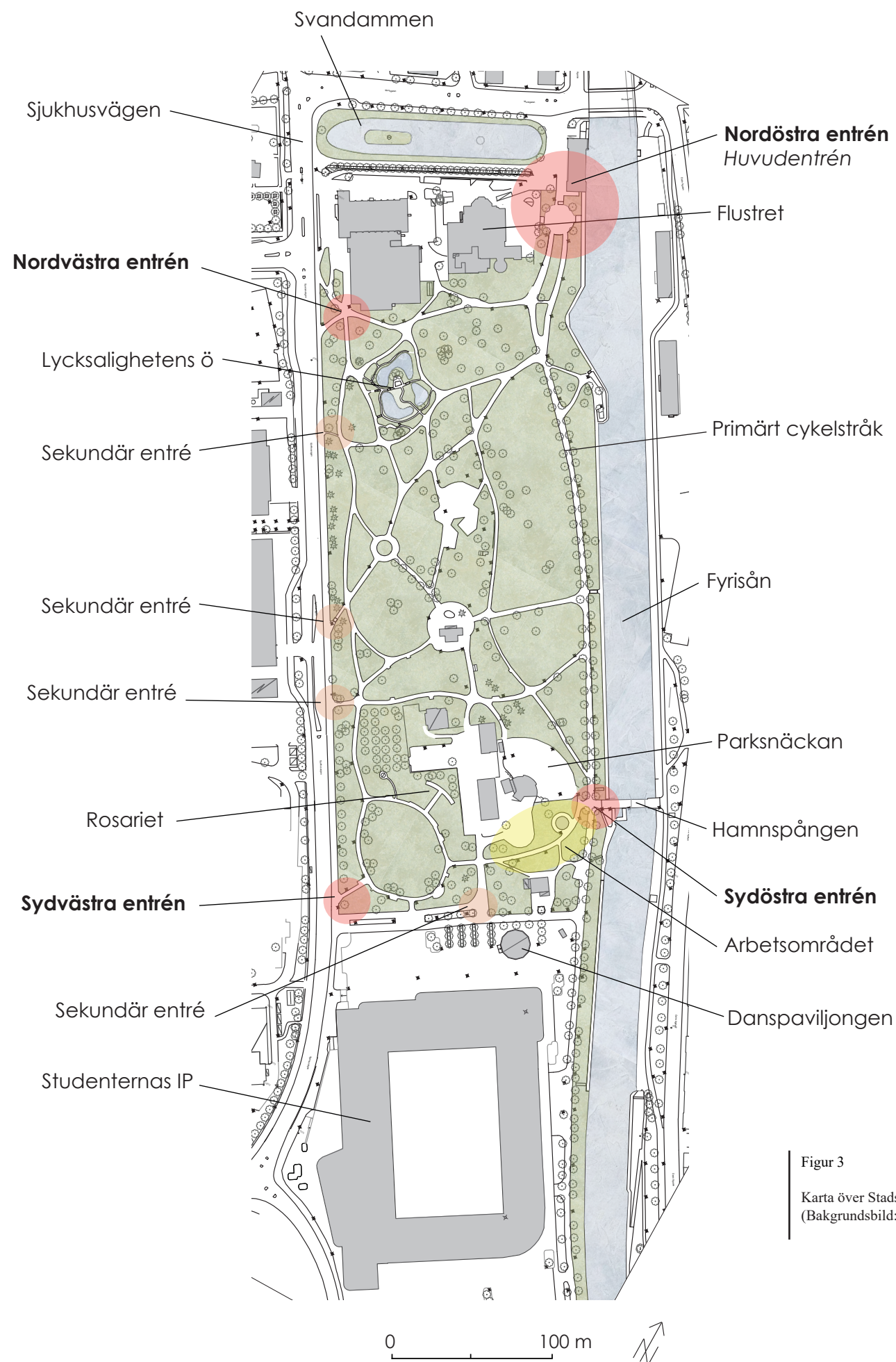
Parkens entréer

Parkens entréer är placerade i de fyra hörnen (figur 3), och där emellan finns mindre gångvägar som leder in och ut i parken med sekundära entréer på den västra sidan mot Sjukhusvägen.

Den nordöstra entrén ligger närmast stadskärnan och är parkens huvudentré. Den särskiljer sig från de övriga entréerna då den är väl utsmyckad med en dekorerad smidesportal, en stor fontän och en praktplantering som leder in i parken. Fyrisån bidrar också till det böljande intryck som entrén skapar. Det primära cykelstråket passerar denna entré och följer Fyrisån ned mot den sydöstra entrén. Detta bidrar till att denna plats blir ett parkens nav.

Entrén i det nordvästra hörnet av parken är mer underordnad och har ingen utsmyckning som tyder på en entré, dock finns det här en karta över parken vilket gör det lätt att lokalisera sig.

Den sydvästra entrén är nyligen färdigställd (Uppsala kommun 2022), denna entré upplevs som en öppen passage där man endast passerar planteringarna för att ta sig vidare in i parken. Här finns några bänkar att stanna vid som har tydliga siktlinjer in i parken.

Figur 3
Karta över Stadsträdgården. Parkens entréer är utplacerade på kartan.
(Bakgrundsbild: Plankarta © Uppsala kommun).

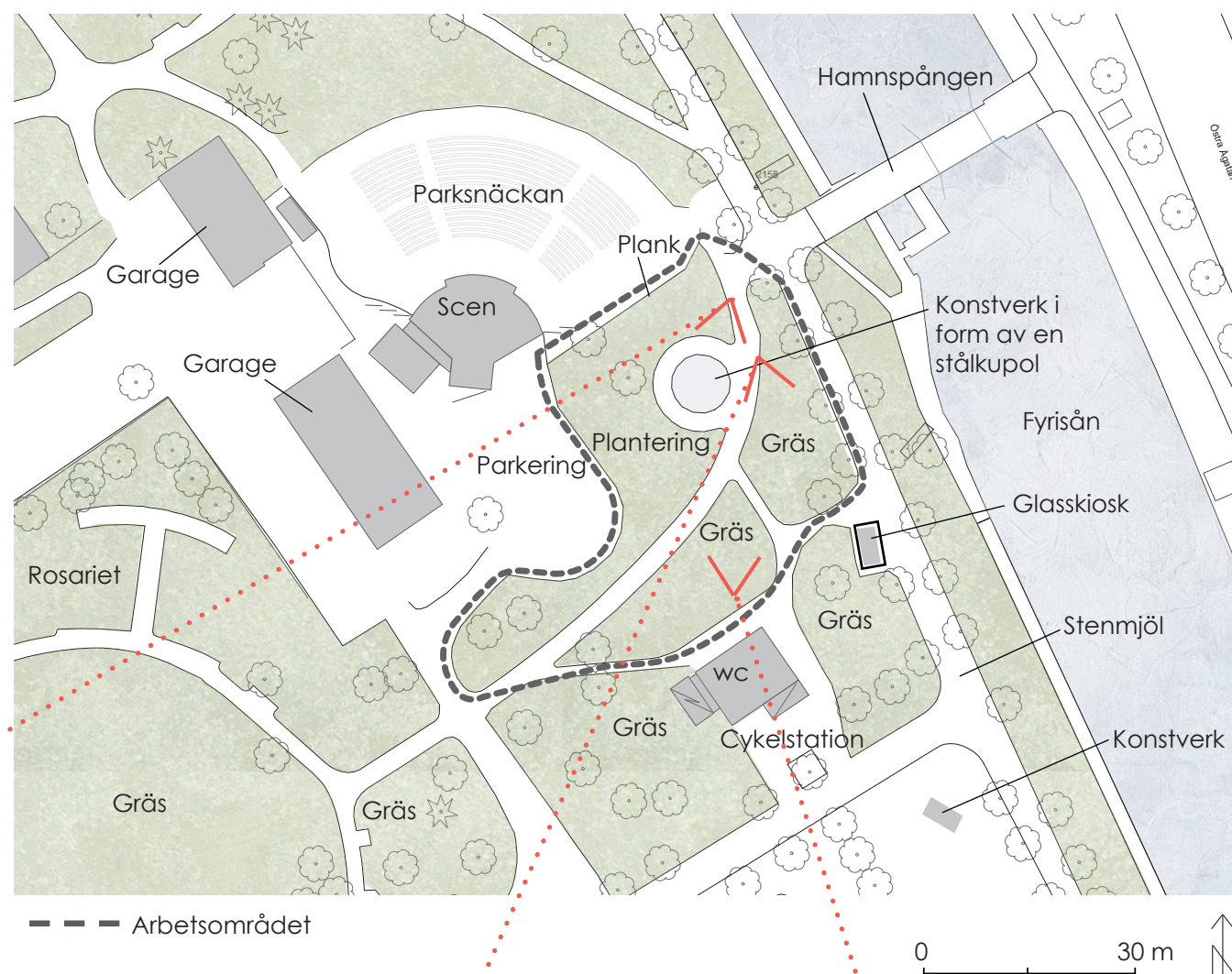
Arbetsområdet

Intill den sydöstra entrén ligger arbetsområdet, här finns en större perenn- och buskplantering norr om det befintliga huvudstråket, denna plantering invigdes under 2021 (Uppsala kommun 2022). Intill denna plantering finns en mötesplats med flera sittbänkar som omringar en installation i form av en stålkupol (figur 5). På den södra sidan om huvudstråket finns uppdelade gräsytor med klippt gräs (figur 7). Här finns stolpar utplacerade där man kan hänga upp hängmatta eller slackline (figur 6) och är enligt Bergman¹ uppsatta för att inte nöta på parkens träd.

Arbetsområdet (figur 4) är omringat av äldre träd som skapar en inramning av platsen. Detta är en plats med hög aktivitet, många rör sig i och genom området och denna entré är en av de större knutpunkterna i parken.

Platsbesök har skett både i januari, mars och maj för att se variationen som årstiderna skapar på platsen. Under besöket i januari var det en större snömängd och lite människor i rörelse, medan marsbesöket skedde under en solig dag som visade på en större aktivitet på platsen än vid det tidigare besöket. Besöket i maj var på en solig eftermiddag, det var mycket människor i rörelse och glasskiosken intill arbetsområdet hade många besökare.

¹Marina Bergman, trädgårdsmästare, Uppsala kommun, samtal 2024-03-14.

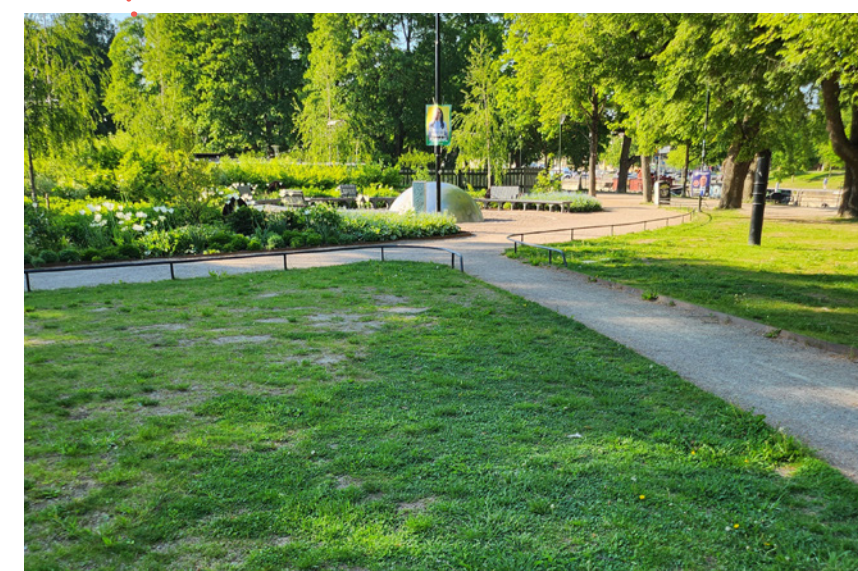
Figur 4
Karta över arbetsområdet (streckad linje) med de intilliggande funktionerna utplacerade. (Bakgrundsbild: Plankarta © Uppsala kommun).

Figur 5
Platsbesök 28 maj. Här syns installationen i form av en stålkupol med sittbänkar runt om.

Figur 6
Platsbesök 28 maj. De tre stolparna som står utplacerade i gräsmattan är till för att kunna hänga upp hängmattor eller en slackline. I bakgrunden skymtar glasskiosken och Studenternas IP.

Figur 7
Platsbesök 28 maj. Klippta gräsytor i framkant, den befintliga planteringen med stålkupolen i mitten av bilden.

Rörelsemönster och funktion

Under sommaren 2023 observerade jag människors rörelsemönster i arbetsområdet. Det var en stadig ström förbipasserande gångare och cyklister runt och igenom arbetsområdet. Installationen i form av en stålkupol användes av barn till lek, och arbetsområdet upplevdes som en uppskattad rastplats under soliga dagar. Dagar när det var ett evenemang på Parksäckan var detta en naturlig mötes- och väntplats inför starten av eventet. Parksäckan har haft ett snitt kring fyrtiofem evenemang per sommarsäsong de senaste tre åren (KLBR Live Entertainment 2023), vilket bidrar till att denna plats haft en hög aktivitet.

Arbetsområdet ligger intill en viktig knutpunkt för cykel- och gångstråk. Ett stort gång- och cykelstråk följer arbetsområdets östra sida i nordsydlig riktning intill Fyrisån (figur 8), ett annat viktigt stråk leder in och genom arbetsområdet i östvästlig riktning. Närheten till cykel- och gångbron Hamnspången bidrar till den stora mängd människor som passerar arbetsområdet dagligen och under år 2019 passerade en miljon cyklister över Hamnspången (Upsala Nya Tidning 2019). Gång- och cykelbanan som följer Fyrisån skapar en ström av passerande pendlare och besökare som kan stanna till i arbetsområdet.

Runt arbetsområdet finns många sociala mötesplatser, till exempel Parksäckan i norr och Danspaviljongen och Studenternas IP i söder. Detta bidrar till att ge platsen sin funktion i form av samlingsplats.

Under vinterhalvåret upplevs arbetsområdet mer som en passage än en viktig mötespunkt, dock kan barn fortsätta leka här då kupolen är så pass stor att den sticker upp över snön. Under soliga vårdagar kan platsen åter utnyttjas för dess soliga läge.

Innehåll och karaktär

Idag består arbetsområdet av en plantering, en social yta med sittbänkar i en halvcirkel med en installation i form av en stålkupol i centrum, och öppna gräsytor runt om. Stora äldre träd ramar in arbetsområdet och skapar en omsluten känsla. Eftersom planteringen endast är tre år gammal är det tydligt att den inte är färdigutvecklad än, vilket visar sig i de tunna björkstammarna och den bitvis öppna planteringsjorden som skyntar fram bland perennerna. Gräsytorerna är tomma och bidrar till arbetsområdets delvis kala karaktär.

Planteringen karaktär går från öppen och låg i kanterna till hög och sluten i mitten. Det är en stor variation av olika perenner och buskar. Buskskiktet skapar ryggraden i planteringen, dock upplevs buskarna som en helhet och det är svårt att urskilja de olika arterna som finns. Träden består av ornäsbjörk och sort av magnolia. Planteringen färgsättning går i gröna och vita toner vilket ska fungera som ett komplement till parkens övriga växtmaterial (Uppsala kommun 2022). Ser man till hela arbetsområdets karaktär är den öppen och ljus, med lite mer skuggverkan i de yttre kanterna.

Figur 8
Karta över arbetsområdet med rörelsestråken utmarkerade.
(Bakgrundsbild: Plankarta © Uppsala kommun).

Ståndortsförhållanden

Vind

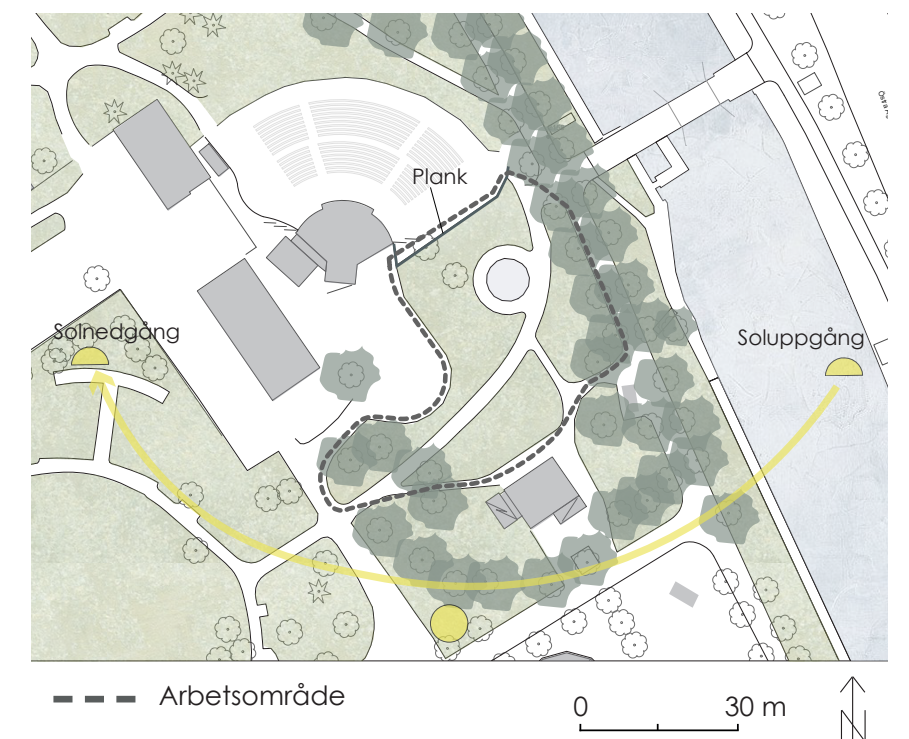
Arbetsområdet är omsluten av träd i tre väderstreck och träplanket mot Parksäckan i norr. Detta bidrar till att platsen ligger vindskyddat. Dessa förutsättningar skapar en bra och lugn plats för växtlighet att etablera sig på, då för mycket vind kan stressa och torka ut växterna genom att transportera bort fukt och värme (Riksförbundet svensk trädgård 2021).

Mark

Markförhållandena på platsen består av en kombination av postglacial lera, isälvsediment och silt som gör att platsen är bördig, då jordarterna innehåller viktiga näringsämnen för växterna (SGU 2024). Det innebär också att jorden i arbetsområdet har hög vattenhållande förmåga (SGU 2020).

Ljus och värme

Arbetsområdet är omringat av träd, men de står på ett sådant avstånd att solen ändå når platsen. Större delen av planteringsytan ligger i fullt solljus under sommarhalvåret, vilket gör detta till en solplantering.

Figur 9
Karta som visar ståndortsförhållanden på platsen. Trädkronorna som omsluter och skyddar platsen samt hur solen rör sig över platsen. (Bakgrundsbild: Plankarta © Uppsala kommun).

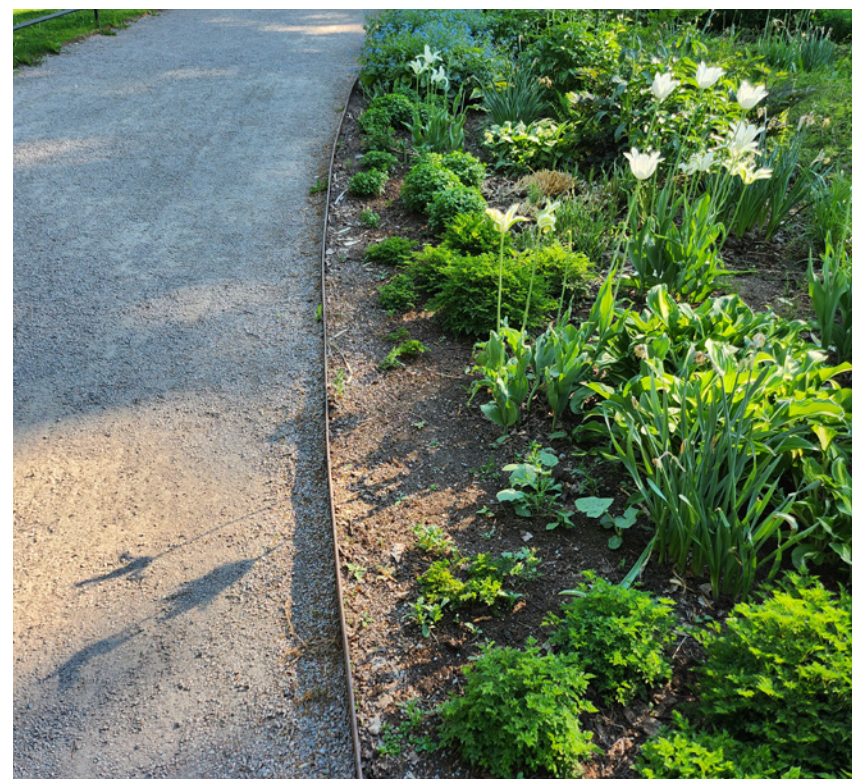
Skötsel av arbetsområdet

Att arbeta med skötsel i stadsmiljö har flera utmaningar, berättar Marina Bergman¹, trädgårdsmästare i Stadsträdgården. Hon har arbetat med skötseln här i sex år och har gedigen erfarenhet av förvaltning.

Bergman¹ berättar att arbetsområdets placering skapar speciella utmaningar, då platsen ligger mellan Parksäckan och Studenternas IP blir detta område en mötesplats inför olika event. Detta kan leda till stort slitage på planteringsytan som ligger i markhöjd (figur 12), då detta gör det enkelt att gå in i den. Växterna som står i ytterkanten av planteringen har utmanande växtförhållanden då snöröjning och kissande hundar gör att de lägsta växterna tar skada (figur 10). Andra utmaningar med skötseln är den variation i personal som sköter platsen, säger Bergman¹. En variation i personal betyder en variation i kunskap om och erfarenhet av skötsel och artkunskap. Detta kan försvåra skötseln, och därför eftersträvar de lättskötta planteringar med tydliga växttyper för varje separat art.

Placeringen av sittbänkar kan underlätta eller försvåra skötselarbetet. Bänkarna som står i arbetsområdet idag är placerade nära planteringsytan (figur 11), vilket gör det svårt att komma växter och ogräs närmast bänkarna. De är placerade i grus vilket också bidrar till ett skötselmoment att rensa ogräs under bänkarna, vilket kan vara svåråtkomligt.

Den nuvarande planteringen har haft en utmanande etablering då icke anpassad jord användes vid uppbyggnaden av planteringen, berättar Bergman¹. Detta innebar att en stor mängd ogräs fanns i jorden redan från början, vilket har försvårat skötseln. En annan aspekt med den befintliga planteringen är växtvalen. Det har efter några år blivit tydligt att alla växter inte passar att stå intill varandra eller att de behöver andra förutsättningar för att frodas än de som finns på platsen idag (figur 13).

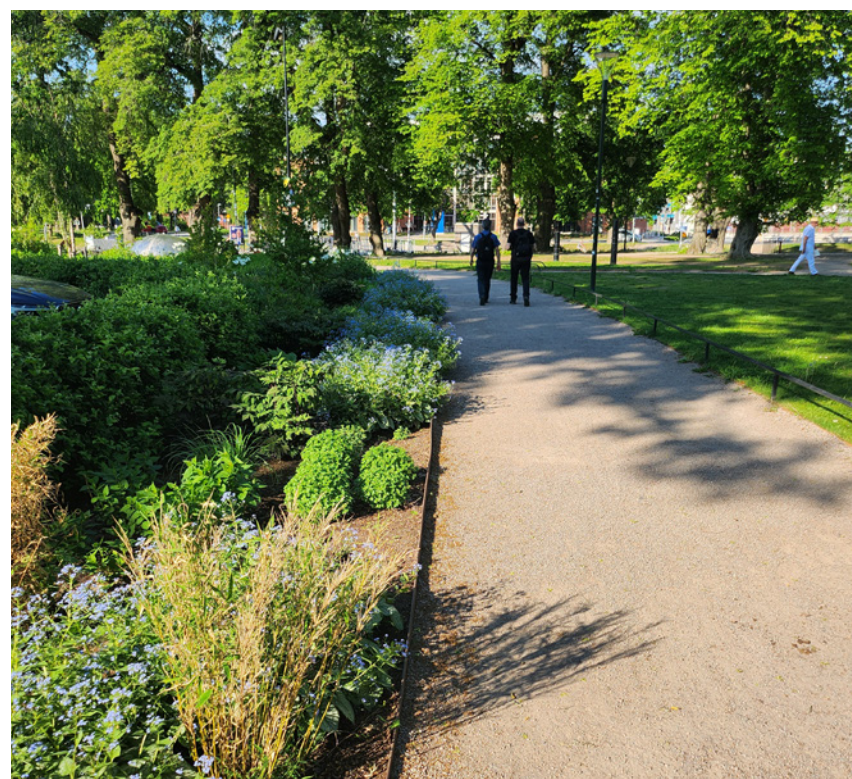
Figur 10

Planteringsytan som är i markhöjd, växterna är placerade väldigt nära gångstråket.

Figur 11

Bänkarna är placerade nära planteringsytan vilket försvårar skötseln.

Figur 12

Planteringsytan som är i markhöjd, växterna är placerade väldigt nära gångstråket.

Figur 13

Planteringsytan som är i markhöjd, växterna är placerade väldigt nära gångstråket.

¹Marina Bergman, trädgårdsmästare, Uppsala kommun, samtal 2024-03-14.

Referensprojekt

I detta kapitel presenteras de referensprojekt som undersökts för att bidra med inspiration till arbetet.

Figur 14
Illustration över Enköping där Pastor Spaks Park är incirklad.

Pastor Spaks Park

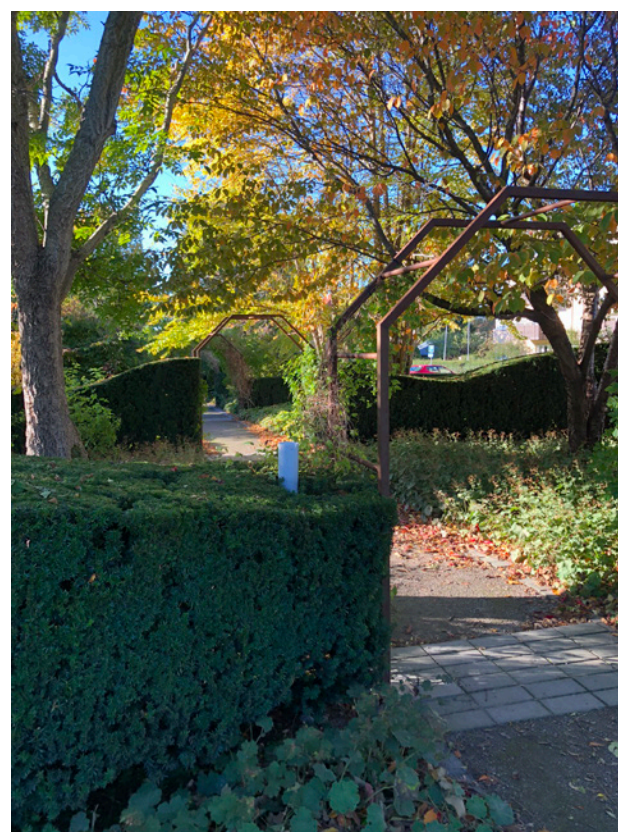
Pastor Spaks Park är en triangelformad park som ligger några hundra meter från Enköping station (figur 14). Parken fick en ny gestaltning år 1995 och har sedan dess rustats upp och fått en omgestaltad rosenplantering år 2005. I rosenplanteringen finns klätterpelare av smideskonstnären Svenolof Sundberg, vilka fungerar som både konstverk och växtstöd (Enköping kommun u.å.). Parken har en hög artvariation, vilket bidrar till parkens höga upplevelsevärden under året.

Insikter och inspiration

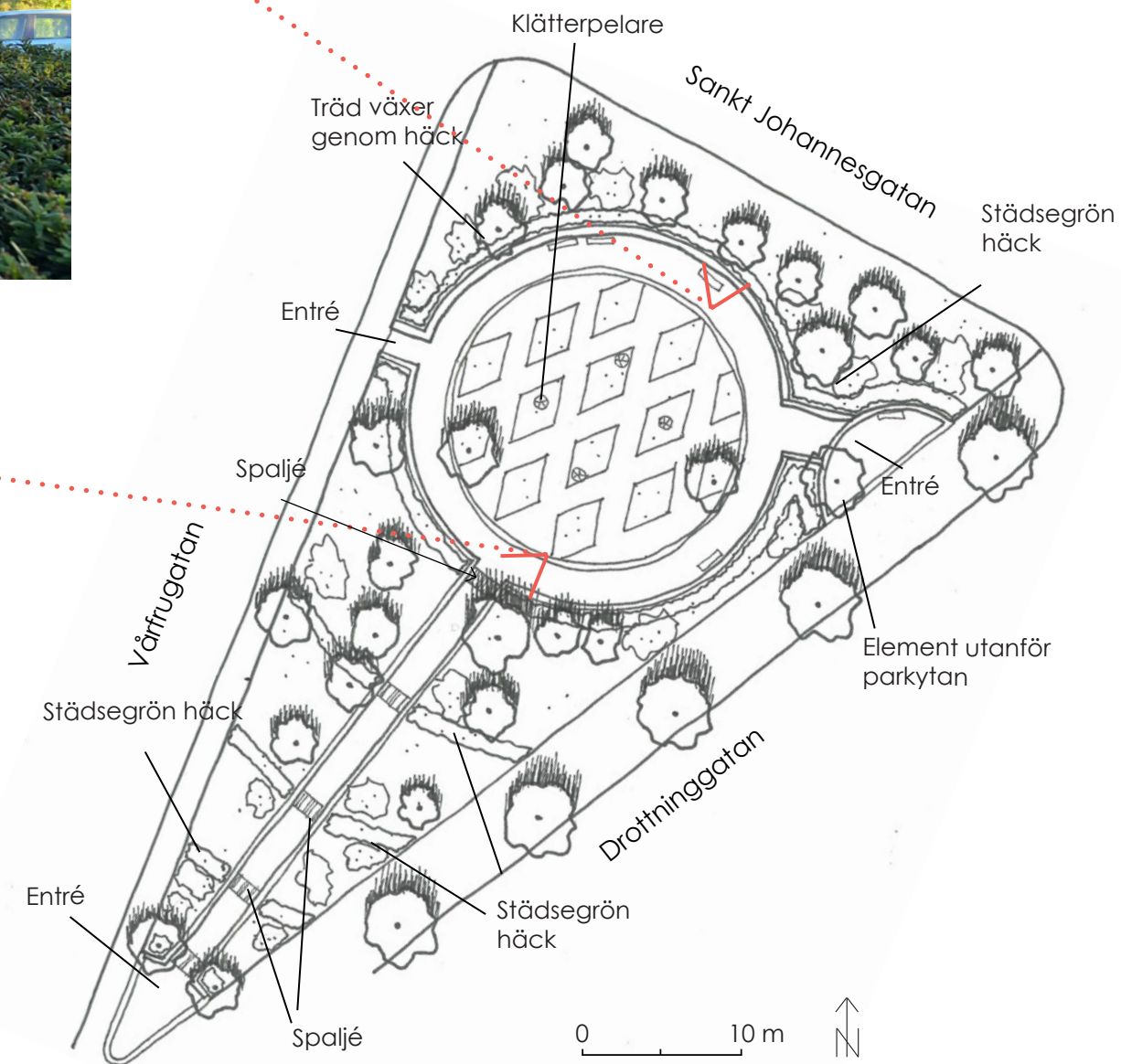
Redan utanför parkens entré väcks nyfikenheten på att upptäcka mer av platsen. Träden som är placerade utanför och inne i idegranshäcken skapar ett intressant element som lockar in besökare i parken (figur 15). Parkens rumsliga struktur byggs upp med hjälp av den återkommande idegranshäcken som böljande sveper genom parken och skapar mindre intima rum (figur 16). De roströda klätterpelarna som står bland rosorna skapar ett vertikalt element som tillsammans med lignoserna och idegranshäcken skapar stommen i parken året om. Det rika växtbeståndet i parken ger inspiration till hur man kan gestalta en mindre yta med flera olika vegetationsskikt men som ändå upplevs öppen och genomskiktlig. Portalerna med klätterväxter skapar tydliga rumsindelningar, även markmaterialet ändras vid dessa portaler vilket tydliggör uppdelningen av rummen. Idegranshäcken bidrar också till ordningen då det är ett återkommande element genom hela parken, vilket Dunnett (2019) menar är en viktig del av naturalistisk växtgestaltning. De mindre rummen i denna park kan upplevas lite friare i sitt växtsätt och lika naturalistisk växtgestaltning. Rosenplanteringen och den formklippta häcken visar dock på en stramare gestaltning och bidrar till ett högre skötselbehov.

Figur 15
Pastor Spaks Park i Enköping, träden växer ihop med häcken och skapar intressanta element.

Figur 16
Pastor Spaks Park i Enköping, den städsegröna idehäcken är ett återkommande element i paken.

Figur 17
Illustration över Pastor Spaks Park.

Figur 18
Illustration över Enköping där Fridegårdsparken är incirklad.

Fridegårdsparken

Fridegårdsparken är en mindre fickpark som ligger i hörnet av ett kvarter i centrala Enköping (figur 18). Denna fickpark är anlagd år 1988 och rustades upp under år 2021–2022. I denna park finns det en kombination av inhemska och exotiska växter som skapar ett lummigt parkrum (figur 21). I den centrala delen av parken som omsluts av en pergola är markmaterialet smågatsten, medan resten av parken har stenmjöl.

Insikter och inspiration

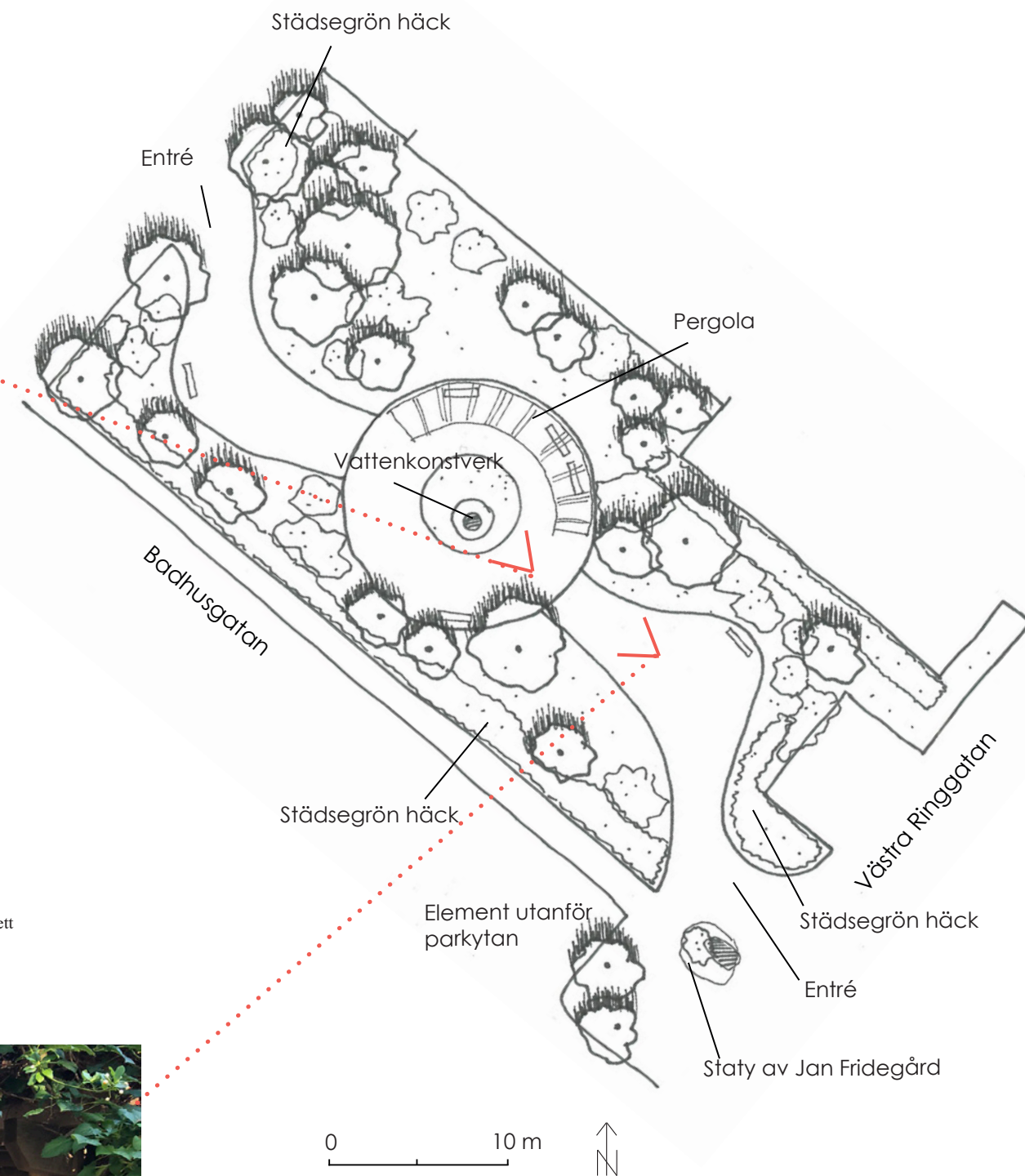
Vid den sydöstra entrén till parken möts man av två flerstammiga träd av häckoxel, dessa ser ut att ha spridit sig ut från parken och skapar ett intressant element vid entrén. Här står även en staty av Jan Fridegård som ger parken en historia. Parken omsluts av en idegranshäck som skapar ett avskilt rum. Väl inne i fickparken är det en stor blandning av växter, variationen i inhemska och exotiska arter väcker ett intresse för att utforska parkens olika arter och bidrar till parkens höga upplevelsevärden. Ett porlande vattenkonstverk (figur 19) gör att man enklare kopplar bort ljudet från bilarna just intill. Vattnets ljud gör att fokuset dras in mot parken och inte det som ligger utanför. Pergolan och dess klättrväxter skapar en tydlig rumslig struktur (figur 20). Den höga artvariationen stämmer överens med gestaltungsidealet naturalistisk växtgestaltning och bidrar till den biologiska mångfalden. Växterna upplevs samspela med varandra och tillsammans skapa en lummig och avskild park från gaturummet med hjälp av den städsegröna häck som följer parkens gränser.

Figur 19
Fridegårdsparken i Enköping, med sitt vattenkonstverk som bidrar med ett stillsamt porlande ljud till parken.

Figur 20
Fridegårdsparken i Enköping, pergolan och de olika klättrväxterna skapar en tydlig rumslig struktur.

Figur 21
Illustration över Fridegårdsparken

DEL 2 - GESTALTNING

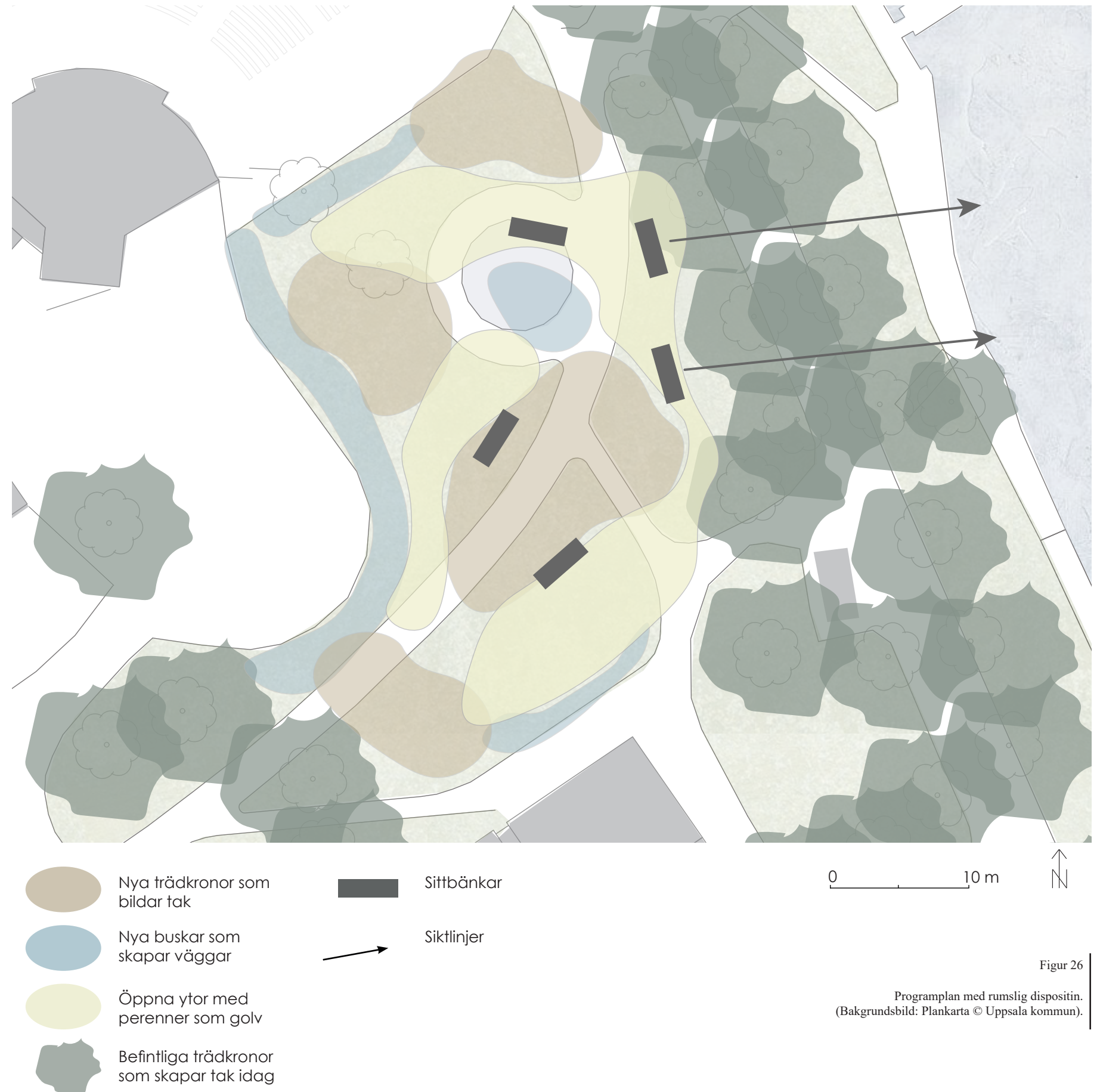
Program och koncept

I detta kapitel presenteras arbetets program samt det utformade konceptet.

Program

Lärdomarna från förstudien och litteraturen utmynnade i följande programpunkter. I den tillhörande programplanen (figur 26) visar jag hur jag har för avsikt att disponera ytan rumsligt. Programmet tillsammans med konceptet sätter den grundläggande strukturen för gestaltungsförslaget.

- Arbeta med hög variation i växtmaterialet som även ger säsongsvariation vilket leder till dynamiska planeringar med höga upplevelsevärden.
- Skapa en parkmiljö med inre rumsindelningar genom att använda växtlighetens strukturskapande egenskaper; trädkronor bildar tak, buskar blir väggar och perenner fungerar som golv.
- Utnyttja platsens soliga och vindskyddade läge genom att skapa sociala ytor i olika väderstreck.
- Skapa upphöjda planteringsytor som skyddar växtligheten och synliggör detaljerna.
- Stärka kopplingen mellan platsen och Fyrisån genom att skapa siktlinjer mellan parkmiljön och ån.

Figur 26

Programplan med rumslig dispositin.
(Bakgrundsbild: Plankarta © Uppsala kommun).

Processen fram till konceptet

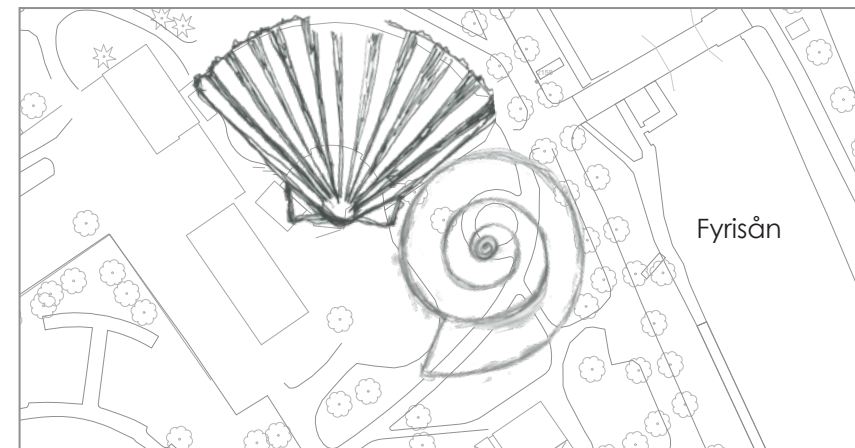
Skissprocess startade i ett tidigt skede av arbetet. Att använda sig av skissandet för att undersöka olika synteser ger utrymme för att återkomma till problemställningen och vända och vrida på denna (Krupinska 2016). Några av de initiala gestaltungsproblemen var platsens avsaknad av identitet och tydlig funktion. Dessa problem undersöktes genom skissandet, som sedan övergick till att undersöka hur naturalistisk växtgestaltning skulle kunna påverka platsens estetik och utformning. Analysen av arbetsområdet pågick samtidigt som skissarbetet.

Det kan vara en utmaning att skapa identitet på en plats, det har att göra med hur platsen kopplar an till sin omgivning och hur platsen används. För att testa olika synteser startade skissprocessen med att testa olika formspråk, något som kändes intressant att utveckla var Parksnäckans form. Scenens form påminner om en kammussla, vilket jag lät mig inspireras av och adderade en annan snäckform för att testa olika former och storlekar (figur 27-28).

Skissandet fortsatte med att testa olika rörelsestråk. Initialt testade jag mig fram med olika mindre stråk som följde snäckans form (figur 29-30), medan det befintliga huvudstråket skar rakt igenom ytan. Det sekundära stråket anslöts till huvudstråket, men det bildades ändå stråk utan målpunkt. Därför slopades detta formspråk, men jag ville fortsätta arbeta med vatten som koncept och gångsystem där mindre stråk kopplar an till ett huvudstråk.

Vidare utforskades platsens identitet med meandrande stråk som rör sig genom platsen (figur 31). Här växte även idén kring någon form av vattenelement som skulle flyta fram genom parkområdet. I nästa skede testade jag att flytta huvudstråket så det mötte de övriga stråken på ett mer naturligt sätt (figur 32). Med de sekundära stråken utplacerade skapades ett formspråk som kopplar an till vatten genom de ögrupper av växtlighet som flyter omkring. Vattenelementet blev en blomsterflod som kopplade samman dessa öar till en helhet. Planteringarna höjdes upp och sittbänkar placerades på kanten i både soliga och skuggiga lägen.

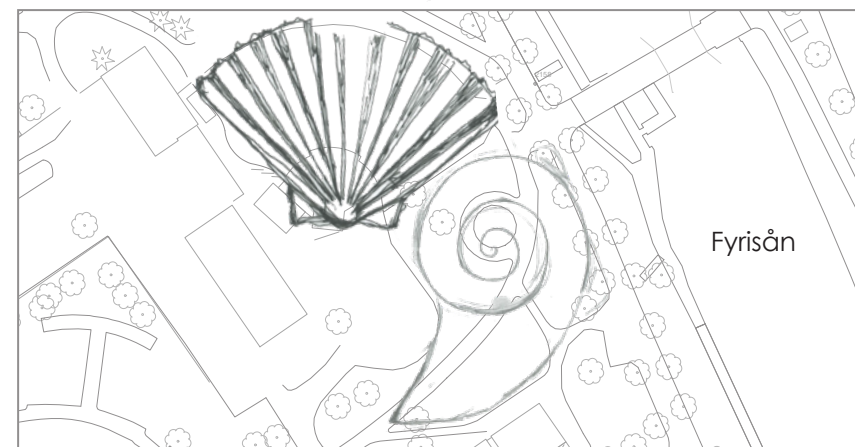
Figur 27

Figur 30

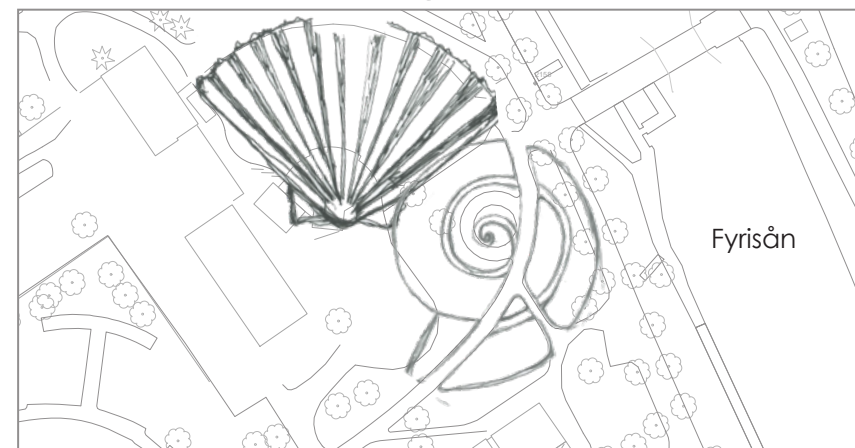
Figur 28

Figur 31

Figur 29

Figur 32

Det slutgiltiga konceptet: Blomsterfloden

Här möts man av ett formspråk som samspelar med resten av parken, men en växtlighet och rumslighet som är mer småskalig än omgivningen. På den här platsen kommer man nära växterna och får uppleva deras föränderlighet i detalj över årstiderna och åren (figur 33).

Platsens nära koppling till Fyrisån och utescenen Parksnecken leder tankarna mot vatten och rörelse, vilket ligger till grund för konceptet *Blomsterfloden*. Ett mjukt och böljande formspråk kopplar an till vattnets rörelse. Genom platsen går en blommande flod som binder samman de uppdelade planteringsytorna. Växtlighet i olika höjder skapar en omslutande och inbjudande plats där man kan få olika upplevelser beroende på vilket stråk man följer. Planteringsytan har en variation i skuggiga och soliga områden, varpå olika växtmixer har skapats beroende på tillgången av ljus. Den artblandning som står i de soliga delarna har en ljus färgskala, från ljusgult till en varm violett. Denna mix kallas *Solgläntan* då den påminner om solens varma strålar. I skuggan återfinns en dovare mix i gröna toner och olika texturer som kallas *Skugglunden*, medan *Blomsterfloden* flyter fram genom hela området och sprider sina blåa toner över växtsäsongen.

Den rika artvariationen kopplar an till en naturalistisk växtgestaltning samtidigt som det bidrar till den biologiska mångfalden i parken. Växterna tillåts sprida sig och samspela med varandra vilket skapar en dynamisk plats med höga upplevelsevärden.

Figur 33

Konceptbild som visar en plats med stor variation i perenner och lignoser. Granit omger planteringsarna och på vissa platser finns sittbänkar infällda i graniten. En sammanhållen blomsterflod, i kontrasterande färgsättning mot övriga perenner, flyter genom området.

Gestaltungsförslaget

I detta kapitel presenteras det utformade förslaget.

Beskrivning av förslaget

I mitt gestaltungsförslag är huvudstråket omdragat för att möta de övriga stråken vid noden intill Hamnspången på ett mer naturligt sätt. Den skarpa svängen är borttagen och det blir ett bättre flöde för cyklister som rör sig genom platsen.

Från det nya huvudstråket går mindre gångstråk in mellan planteringarna. Här kan man stanna upp och betrakta de böljande växterna, sätta sig ner och ta en paus i någon av de infällda sittbänkarna, beroende på var solen befinner sig.

Parkrummet med sin naturalistiska växtgestaltning bidrar till att skapa inre väggar av växtlighet (figur 34), en plats med en rumslig och händelserik karaktär där upplevelsevärdena är höga. Växtvalen gör att platsen får en mänsklig skala, som sammankopplar med omgivningen. Det går från småskaligt till storskaligt på ett naturligt och självklart sätt. Den stora variationen och mixen av växter får tankarna att gå mot naturens egna växtsätt samtidigt som den också bidrar till den biologiska mångfalden.

Genom planteringarna löper en blomsterflod med en kontrasterande färgsättning som skapar en sammanhållen och flytande känsla. Detta bidrar till rytmen och formspråket som återfinns genom hela gestaltungsförslaget.

Träden intill huvudstråket är placerade med tanken att i framtiden skapa en naturlig portal som kopplar an till huvudentréns smidesportal. Man kommer in i något nytt när man går igenom portalen och här finns upptäckter att göra, från de minsta detaljerna i en blommande växt till bladens naturliga färgskiftning. Detaljerna får ta plats och blir lättare att upptäcka när planteringarna höjs upp och kommer närmare ögonhöjd.

Figur 34

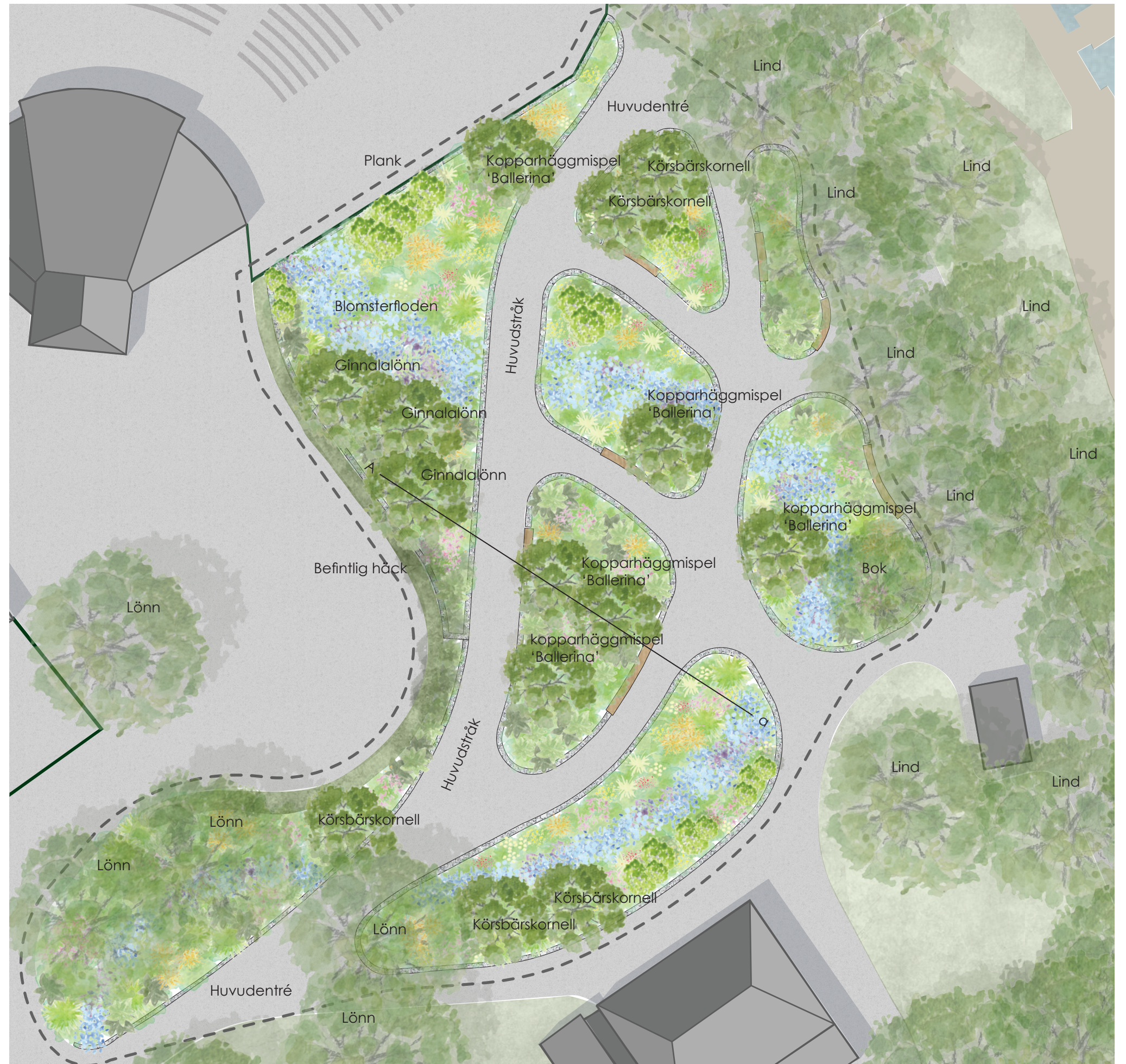
Perspektiv under sommarsäsongen. Granitkanterna omsluter planteringarna, infällda bänkar är utplacerade i olika väderstreck. I bakgrunden kan man se det gröna planket som omger Parksnäcken.

Illustrationsplan

Illustrationsplanen visar arbetsområdet i plan under en sensommardag. Trädkronorna skapar tak över de inre delarna av platsen och man kan se blomsterfloden som skapar ett sammanbindande element i form och färg som slingrar sig genom planteringsytorna. Markmaterialet består av stensmjöl som matchar den övriga parken och de anslutande gång- och cykelvägarna. Planteringen är upphöjda till sittnivå och kanten är av granit. På kanten finns sittbänkar placerade, i olika väderstreck för att ta vara på både sol och skugga.

Teckenförklaring

- Arbetsområde
- Bänkar i trä
- Kantstöd i granit
- Stensmjöl
- Befintliga träd
- Nya träd
- Nya buskar

Figur 35

Illustrationsplan över arbetsområdet. En sektionlinje är utmarkerad i planen för att visa vart sektionen är dragen.

Sektion A-a 1:100 / A3 0 5 m

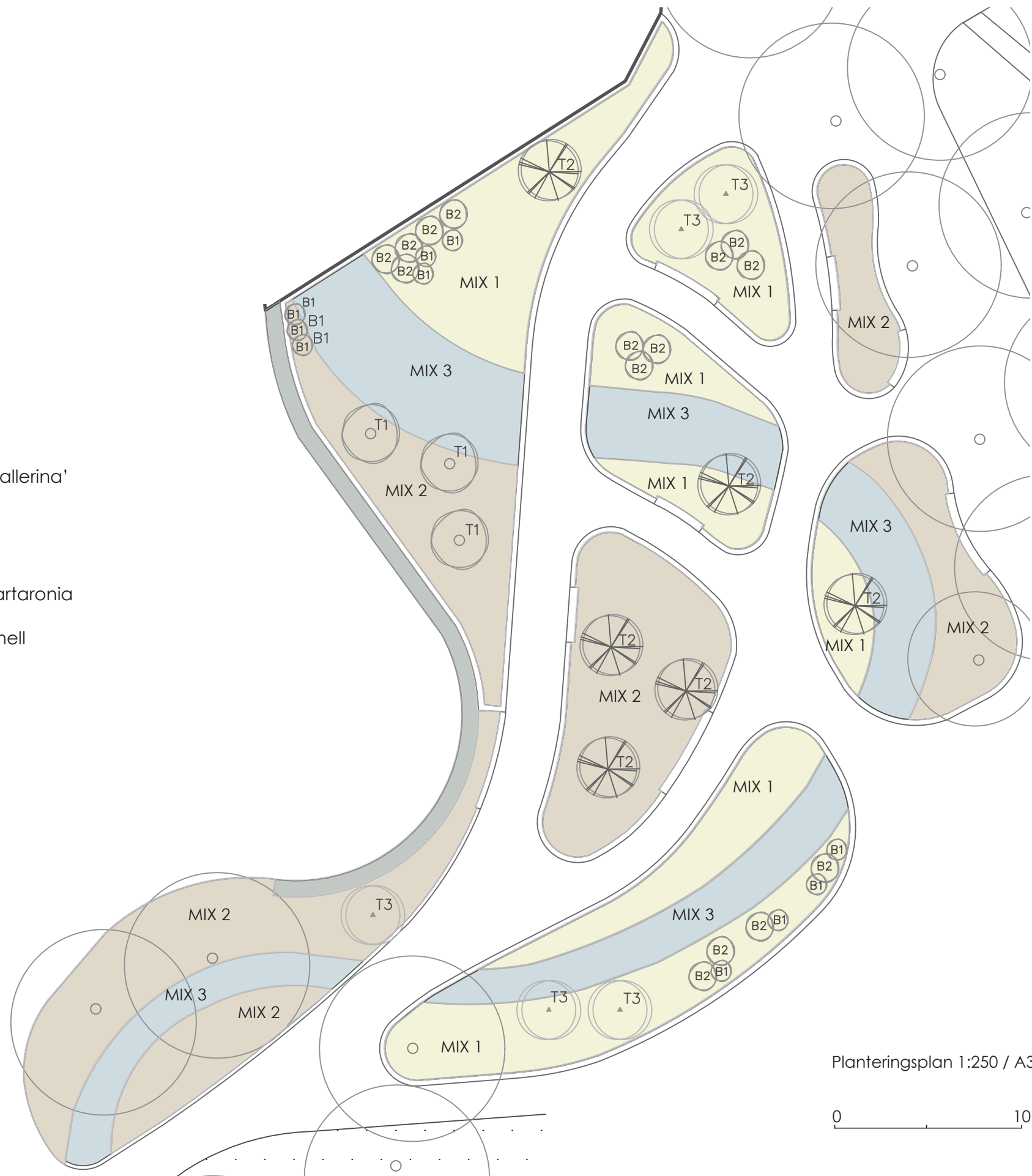
Figur 36

Illustration som visar platsen i sektion. Här syns höjderna på planteringsytorna samt hur träden påverkar rumskänslan. I denna illustration har växtligheten vuxit upp till nästan full storlek. Sektionslinjen är utmarkerad i figur 35.

Planteringsplan

Teckenförklaring

- Acer tataricum ssp. ginnala - ginnalalönn
- Amelanchier laevis 'Ballerina' - kopparhäggmispel 'Ballerina'
- Cornus mas - körsbärskornell
- Aronia melanocarpa GLORIE® E ('Elisabeth' PBR) - svartaronia
- Cornus alba BATON ROUGE® ('Minbat' PBR) - rysk kornell
- Mix 1 - sol
- Mix 2 - skugga
- Mix 3 - blomsterflod
- Befintlig häck

Figur 37

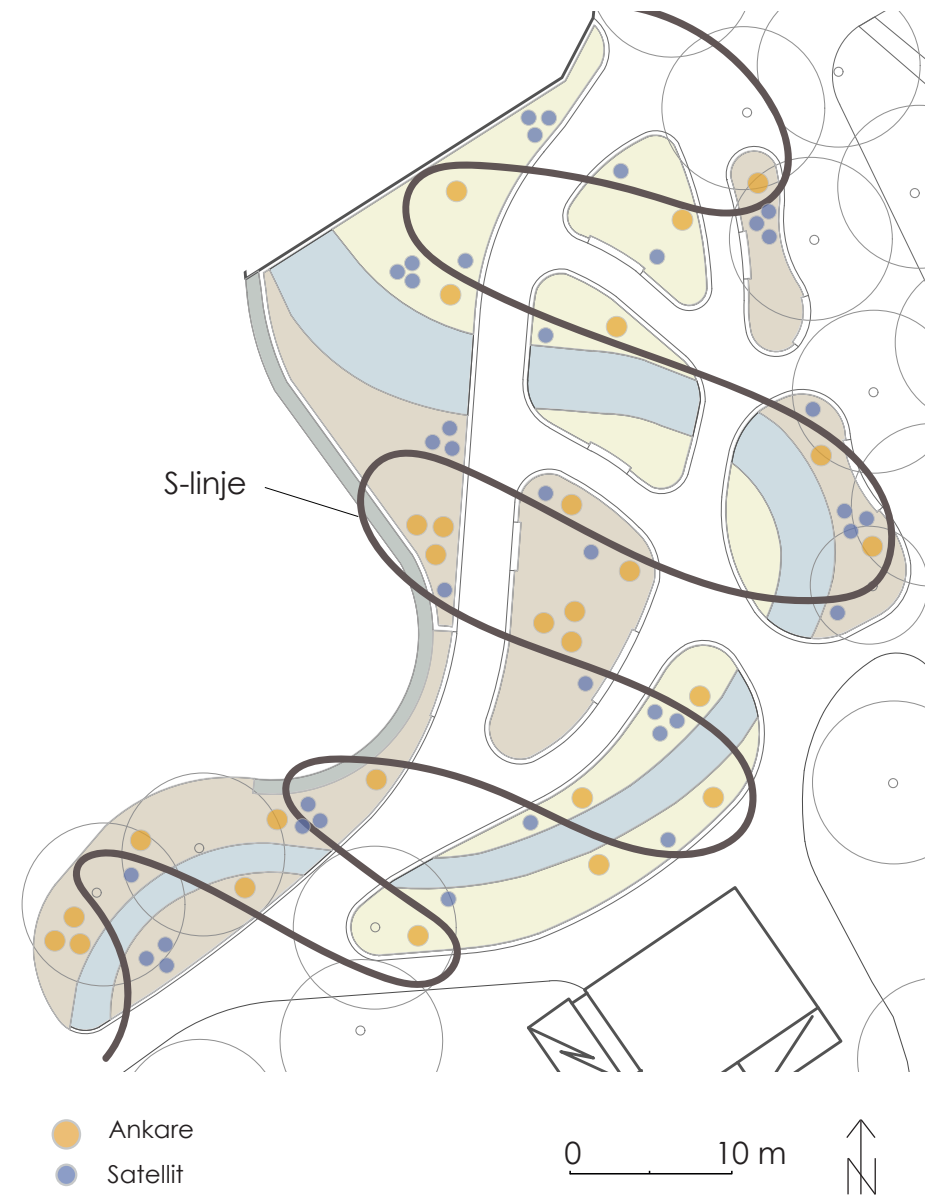
Planteringsplan över arbetsområdet. Både äldre och nyplanterade träd är utplacerade, samt vart de olika mixerna kommer att dras.

Planteringarnas stomme

Stommen i planteringen byggs upp av olika typer av växtmaterial som har en tydlig karaktär eller arkitektonisk form. Enligt Dunnett (2019) skapar strukturskapande perenner och lignoser stommen i planteringsytan. Därför var dessa växtval de första som gjordes och placerades ut i plan i enlighet med förstudien och Dunnetts (2019) s-linje (figur 38). Strukturskapande perenner består av ankare och satelliter som återkommer runt om i planteringen (figur 39). Dessa har en viktig funktion, att hålla ihop planteringen och skapa ordning, då de olika mixerna annars kan skapa en känsla av oreda. Arterna är valda för att de också håller formen under vintertid och bidrar till vinterkaraktären i planteringen.

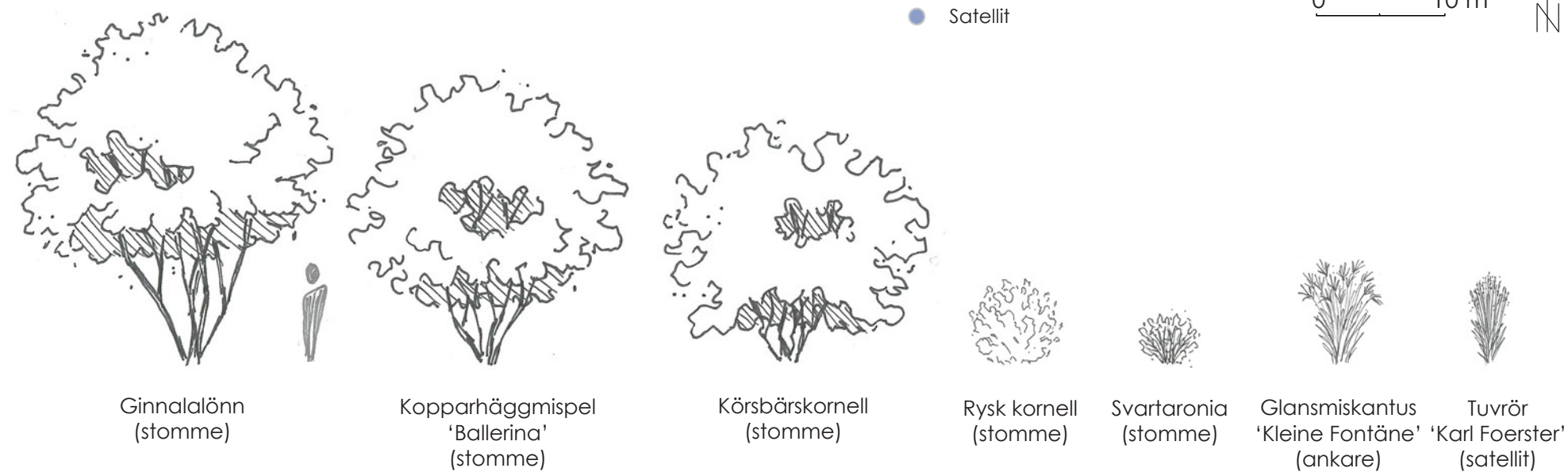
Taket skapas av trädkronor från tre olika sorter av flerstammade träd med rundat habitus (figur 39), som med hjälp av sin storlek tar ner skalan till en mänsklig nivå. De äldre träden som omger platsen skapar en tydlig inramning av parkrummet, och de nya träden skapar en inre struktur och karaktär med sina många stammar och låga kronor.

Planteringsytans väggar växer fram med hjälp av två olika sorters buskar (figur 39). Dessa har en relativt låg höjd då de står i en upphöjd plantering, växterna som är valda ska kunna växa till sin maxhöjd utan att bli beskurna. De bidrar också till platsens vinterkaraktär och struktur, och de är utplacerade där de skapar rumskänsla oavsett årstid.

Figur 38

Planteringsplan med s-linjen utmarkerad och ankare och satellit utplacerade i planen.

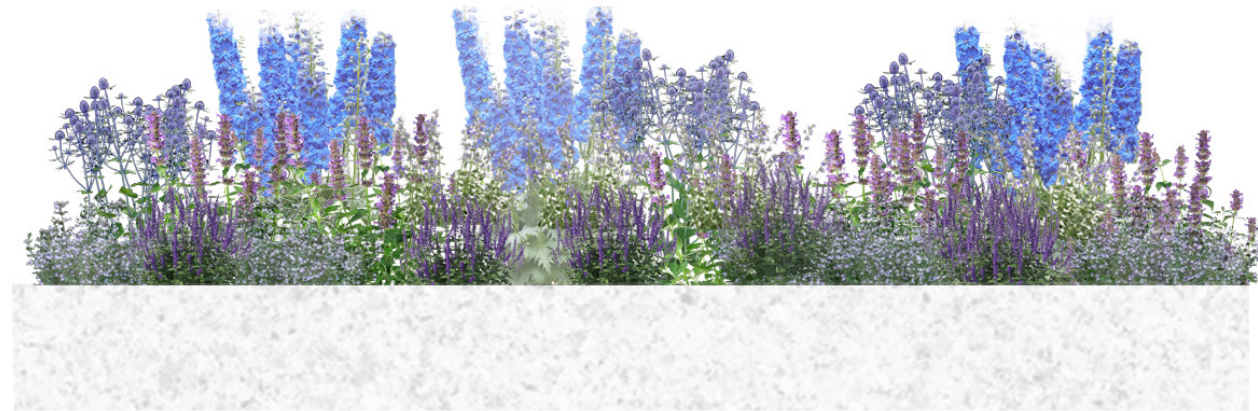

Figur 39

Illustrationer över hur planterings stomme av träd och buskar ser ut, samt ankare och satellit, i förhållande till en skalfigur.

MIX 3 - blomsterfloden

Blomsterfloden ska upplevas som en böljande växtflod som går igenom planteringen (figur 42), man kan se den från olika håll beroende på vart på platsen man befinner sig. För att få denna blåtonade mix att kännas dynamisk och levande valdes växter med en hög variation i textur och form, och för att samtidigt skapa en levande artblandning valdes arter med omsorg. Arter som specifikt lockar till sig fjärilar och bin var extra intressanta, och en stor del av denna mix består av den typen av arter. Under sensommaren blommar aster och förlänger den blå/violetta säsongen. Rysk martorns dekorativa fröställning håller sig genom vintermånaderna och bidrar till planteringsens vinterkaraktär. Tillsammans med våren kommer lökarna upp och bidrar åter med kopplingen till vatten med sina blåa nyanser. Dessa kommer planteras i mitten av växtstråket, för att sedan med tiden sprida sig bredare ut i planteringen.

Figur 42

Illustrationen visar en variation av hur planteringen skulle kunna se ut under högsommaren.

Litt	Vetenskapliga namn	Svenska namn	Höjd (cm)	%	Blomningstid samt blomfärg													
					JAN	FEB	MAR	APR	MAJ	JUN	JUL	AUG	SEP	OKT	NOV	DEC		
PERENNER																		
P1	Agastache 'Blue Fortune'	anisört, anisisop 'Blue Fortune'	70-90	5														
P2	Aster amellus 'Axel Tallner'	brittsommaraster 'Axel Tallner'	60	5														
P3	Aster tongolensis 'Wartburgstern'	midsommaraster 'Wartburgstern'	40	5														
P4	Calamintha nepeta 'Blue Cloud'	stenkyndel 'Blue Cloud'	20-30	10														
P5	Centaurea dealbata	strävklint	70	5														
P6	Clematis × durandii	violklematis	150	5														
P7	Delphinium (Elatum-Gruppen) BLUEBERRY PIE ('Flodelpie' PBR)	trädgårdsriddarsporre BLUEBERRY PIE ('Flodelpie' PBR)	100	5														
P8	Eryngium planum	rysk martorn	80	5														
P9	Hyssopus officinalis	isop	40	5														
P10	Lamium maculatum 'White Nancy'	rosenplister 'White Nancy'	15	5														
P11	Linum perenne 'Saphir'	berglin 'Saphir'	30	5														
P12	Nepeta faassenii 'Blue Wonder'	kantnepeta	30	10														
P13	Phlox divaricata 'Clouds of Perfume'	blåflox 'Clouds of Perfume'	30	10														
P14	Salvia nemorosa (Salute-Serien) 'Salute Ice Blue'	stäppsalia 'Salute Ice Blue'	40	10														
P15	Salvia nemorosa 'Caramia'	stäppsalia 'Caramia'	40	5														
P16	Scabiosa caucasica 'Perfecta Blue'	höstvädd 'Perfecta Blue'	70	5														
LÖK																		
L1	Crocus biflorus 'Blue Pearl'	blå bägarkrokus 'Blue Pearl'	10	50														
L2	Iris (Reticulata-Gruppen) 'Alida'	våiris 'Alida'	15	25														
L3	Muscari aucheri 'Ocean Magic'	persisk pärlhyacint ' Ocean Magic'	15	25														

Figur 43

Perspektiv från nordöstlig riktning. Perspektivet visar hur parkentrén skulle kunna se ut under vinterhalvåret. Här skapar träden och buskarna stommen i parken tillsammans med perenner som står sig genom vintern. Den formklippa häcken skapar en avskärmning från Parksäckans parkering.

AVSLUTNING

Diskussion

I detta kapitel diskuteras de olika delarna av arbetet, resultatdiskussion följs av metoddiskussion. Efter det följer avslutande tankar om arbetet och ett tack.

Resultatdiskussion

I detta avsnitt förs en diskussion kring arbetets resultat.

Syftet med arbetet var att undersöka det gestaltningsideal som ligger bakom naturalistisk växtgestaltning och hur denna estetik skulle kunna implementeras i en urban parkmiljö, för att bidra till ökade upplevelsevärden. Utöver naturalistiska planterings estetiska värde syftade detta arbete till att stärka den biologiska mångfalden, då gestaltningsidealet grundar sig i en växtanvändning som efterliknar naturen. En frågeställning formulerades för att uppnå detta:

Hur kan en befintlig urban parkmiljö omgestaltas med inspiration från naturalistisk växtgestaltning för att främja estetiska värden, upplevas välordnat och samtidigt bidra till ökad biologisk mångfald?

Frågeställningen besvarades genom en gestaltningsprocess som grundade sig i gestaltningsidealet naturalistisk växtgestaltning, vilket sedan applicerades på arbetsområdet i sydöstra entrén till Stadsträdgården. Med utgångspunkt i naturalistisk växtgestaltning utmynnade gestaltningsförslaget, och de tänka växtkompositionerna, i en hög artrikedom. Arterna valdes utifrån platsens specifika förutsättningar samt deras växtsätt och funktion, vilket resulterade i en blandning av arter som står för grundstrukturen i arbetsområdet, samt tre varierande växtmixer. Dessa artblandningar sammanställdes med intentioner om att arterna skulle kunna samspela i en plantering och på sikt skapa mer skötsel-effektiva planteringsytor. Däremot går det inte att dra slutsatsen att detta faktiskt kommer att ske i en verklig plantering, då det behövs fältstudier för att undersöka om arterna skulle kunna samverka under en längre tid. Artblandningarna bidrar till biologiska mångfald på grund av den stora artvariationen. Flera av de utvalda arterna är speciellt bidragande då de lockar bin och fjärilar. Växterna skapar också vinterkaraktär och bidrar med upplevelsevärden året om. En naturalistisk växtgestaltning som följer Dunnetts (2019) gestaltningsideal tar inspiration till dess formspråk från naturen, men det ska också anpassas till människans upplevelse av platsen. Gestaltningen tar inspiration från naturalistisk växtgestaltning i sina böljande linjer och i de strukturskapande växterna. Växtmixen som skapar Blomsterfloden följer inte det naturliga växtsättet, då en viss färgskala har varit avgörande för valet av växter i denna mix. Denna mix har också placerats genom hela arbetsområdet vilket inte överensstämmer

med ett naturligt växtsätt. Det visar på att resultatet satt människans upplevelsevärden i första hand och inte ett naturligt växtsätt.

Växterna ska enligt planteringsplanen placeras slumpmässigt vid utplantering. Det kan dock innebära att vissa arter hamnar tillsammans, vilket kan skapa block av samma art på oförutsägbara platser i planteringen. För att undvika detta kunde planteringsplanen varit mer detaljerad kring utplaceringen.

Att skriva examensarbetet under vårterminen bidrar med vissa utmaningar, platsbesök ger inte samma utfall som om de genomförts under sommaren eller början på hösten. Inspiration kring växter och planteringsytor kommer till största del från bilder än från verkliga utemiljöer, vilket kan ha påverkat resultatet.

Metoddiskussion

I detta avsnitt förs en diskussion kring de metoder som använts vid genomförandet av förstudien och gestaltningen samt en diskussion kopplat till litteraturen.

Förstudie

Platsstudie

Valet av plats influerades starkt av mitt tidigare arbete i Stadsträdgården. Det underlättade under arbetets gång att platsen var välkänd för mig och att den upplevts och observerats under andra tider på året än när uppsatsskrivandet tog plats. Hade en annan plats valts, som var okänd sedan tidigare, hade nog arbetsgången påverkats och på många sätt försvårats. Eftersom detta examensarbete skrevs under vinterhalvåret skulle det varit svårt att genomföra en utförlig analys av platsen och dess funktion, då insikter från stora delar av året skulle ha saknats. Platsbesöken genomfördes under veckodagar, men för att få ytterligare insikter hade ett platsbesök kunnat utföras under en helgdag. Detta skulle kunna ge en uppfattning hur användandet av platsen skiljer sig mellan vardag och helg.

En bredare insikt om skötseln skulle kunna uppnås genom fler samtal med sakkunniga inom dessa frågor. Det samtal jag hade med

Marina Bergman¹ gav intressanta insikter och viktig information, men det blir också en personlig vinkel då informationen endast kommer från en person. Samtalet skapade också ett dilemma om hur mycket skötsel-frågorna skulle prioriteras i arbetet. Det landade i att jag valde att arbeta vidare med gestaltningsidealet kring naturalistisk växtgestaltning vilket inte stämmer överens med hur skötseln ser ut idag.

Referensprojekt

Referensprojekten bidrog med inspiration och gav tydliga exempel på gestaltning i mindre parkytor. Valet av referensprojekt kändes till en början som bra inspiration, men andra referensprojekt skulle ha gett en bredare grund. Det hade varit av intresse att studera ett referensprojekt med fokus på naturalistisk växtgestaltning och någon entré till en större park, som ett komplement till den studie som genomfördes i detta arbete.

Gestaltning

Program

Programmet sammanställdes efter förstudien och gav tydliga riktlinjer för vad gestaltningsförslaget skulle innehålla. Det underlättade gestaltningsarbetet att ha detta som grund att bygga på. Programplanen förtydligade ytterligare hur platsen kunde disponeras.

Koncept: Blomsterfloden

Initialt skulle arbetet endast undersöka den befintliga planteringen intill den sydöstra entrén, då jag fick en inblick i hur skötselintensiv den var under mitt sommararbete 2023. När examensarbetet tog fart startade skissprocessen i ett tidigt skede för att undersöka problem kring identitet. Skissandet utfördes på en större skala initialt, vilket gav viktiga insikter som gjorde att arbetets syfte utvidgades till att undersöka och utveckla hela parkrummet, inte bara den befintliga planteringsytan. Arbetet med designteorin ‘Analys genom syntes’ (Krupinska 2016) har lett till ett större helhetsgrepp kring hela parkrummet och inte bara omgestaltning av en plantering.

Konceptet utvecklades för att tillsammans med programpunkterna skapa ett grundläggande ramverk för gestaltningen. Det var en viktig del av gestaltningsprocessen som gav inspiration och förtydligande under arbetets gång. Jag tycker att konceptet fungerade bra och gav en riktning för hela arbetet vilket går att avläsa i gestaltningsförslagets formspråk och färgskala.

¹Marina Bergman, trädgårdsmästare, Uppsala kommun, samtal 2024-03-14.

Gestaltningförslaget

Arbetet med artvalen och växtkompositionerna har varit både intressant och utmanande. Det är svårt att veta om något blir rätt eller fel, då kombinationerna kan vara oändliga. Analysen av ståndorten har varit till stor hjälp för att minska antalet möjliga arter till mixerna. De valda mixerna bör teoretiskt fungera på platsen och bidra till en hållbar plantering, men det är svårt att veta säkert. Det skulle krävas en mer djupgående studie med olika provytor med uppföljning under flera år, för att veta hur växtvalen skulle fungera i praktiken.

Gestaltningförslagets syfte var att skapa en naturlig plantering med höga estetiska värden, platsen skulle upplevas inbjudande och samtidigt vara skötsel effektivt. Arbetet med dessa mål har präglat hela arbetsprocessen och resultatet i det slutgiltiga förslaget. Artvariation och placering av växter bidrar till de estetiska värdena och utformningen av tydligare entréer till att platsen upplevs inbjudande. Bänkar har placerats för att kunna njuta av planteringarna och även skapa siktlinjer mot Fyrisån. Arbets sättet med naturalistisk växtgestaltning ska förhoppningsvis bidra till att skapa mer skötsel effektiva planteringar. Växter som samspelar och växer tillsammans skapar en dynamisk plantering där tomma ytor fylls igen av de omkringliggande växterna, vilket resulterar i mindre ogräs och omplantering av nya växter.

Litteraturen

Nyckelkällorna till arbetet var Nigel Dunnetts (2019) bok *Naturalistic planting design - The essential guide*, *Planting in a post-wild world* av Thomas Rainer och Claudia West (2015) samt *The dynamic landscape* av Nigel Dunnett och James Hitchmough (2004). Denna litteratur gav värdefulla insikter i olika gestaltningssideal om naturalistisk växtgestaltning och hur växtkompositionen kan utformas. Arbetet utgick även från boken *Planting the natural garden* av Piet Oudolf och Henk Gerritsen (2019) för inspiration till artblandningar. Flera av dessa författare har skrivit böcker och artiklar tillsammans, samt förord till varandras verk, vilket tyder på att de har liknande arbetssätt och åsikter kring naturalistisk växtgestaltning. Detta kan i sin tur ha lett till en vinklad syn på arbetet och slutresultatet.

Det finns förmodligen andra sätt att arbeta med naturalistisk växtgestaltning, vilket skulle kunna ha gett arbetet ett bredare perspektiv om dessa källor hade implementerats tillsammans med de nuvarande. Något att också ta i beaktande om litteraturen är att ingen av källorna kommer från Sverige, varför förutsättningarna för naturalistisk växtgestaltning kan vara annorlunda här än i andra delar av världen. Det hade varit intressant att ta med en svensk källa i arbetet för att få ett bredare perspektiv.

Avslutning och vidare tankar

Under arbetets gång har nya frågeställningar och intressanta aspekter dykt upp, dessa har inte kunnat prioriteras i detta arbete men skulle vara värda att utforska vidare.

En av dessa aspekter är förvaltningen av de befintliga lindarna i lindallén mot Fyrisån. När planteringsytan förändras påverkas trädens rotsystem. Idag står träden i gränslandet mellan stenmjöl och klippt gräsyta, i förslaget hamnar hela trädet i stenmjöl. Det hade varit intressant att se hur en rotrenovering skulle kunna genomföras på dessa träd för att förlänga deras livslängd och förutsättningar.

En annan aspekt att fundera vidare på är hur utvecklingen av skötsel frågor ser ut, i takt med att nya ideal för planteringar borde skötelplaner för dessa också utvecklas. Det skulle kunna tillföra ökad kunskap inom förvaltning och på sikt bidra till en utveckling av framtida planteringsytor i urbana miljöer.

Examensarbetet bidrar till fördjupad kunskap inom ämnet naturalistisk växtgestaltning, samtidigt som det ger en inblick i de utmaningar som kan finnas inom förvaltningen idag. Det vore intressant att arbeta vidare med dessa aspekter och utforska hur framtidens planteringar kan tänkas se ut och förvaltas.

Felizia Lindqvist, 2024

Referenser

- Boverket (2019). *Styr med skötselplanen*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/ekosystemtjanster/forvaltning/skotselplanen/> [2024-04-15]
- Dunnett, N. (2019). *Naturalistic planting design : the essential guide*. Bath: Filbert Press.
- Dunnett, N. & Hitchmough, J. (2004). *The dynamic landscape : design, ecology, and management of naturalistic urban planning*. London ; Spon Press. <https://doi.org/10.4324/9780203402870>
- Elg, R. (2022). Vegetationsplanering i Uppsala under 200 år - Ideal, funktion och historiska avtryck. *Nordisk Arkitekturforskning*. 2-2022. <http://arkitekturforskning.net/na/article/viewFile/1284/655013>
- Enköping kommun (u.å). *Fakta och guidningar - Parkblad*. <https://enkoping.se/fritid-och-kultur/parker-och-parkguidningar/enkopings-parker---fakta-och-guidningar.html> [2024-02-15]
- Enköping kommun (u.å). *Hitta parker i Enköping*. <https://enkoping.se/fritid-och-kultur/parker-och-parkguidningar/hitta-parker.html#box-PastorSpakspark> [2024-03-12]
- KLBR Live Entertainment (2023). *Tidigare konserter*. <https://parksnackan.se/konserter/> [2024-01-30]
- Krupinska, J. (2016). *Att skapa det tänkta : en bok för arkitekturintresserade*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Lantmäteriet (2024). *Uppsala*. SWEREF 99 TM, RH 2000. Fastighetskarta. [Kartografiskt material]. <https://minkarta.lantmateriet.se> [2024-01-26]
- Lantmäteriet (2024). *Uppsala, Stadsträdgården*. SWEREF 99 TM, RH 2000. Fastighetskarta. [Kartografiskt material]. <https://minkarta.lantmateriet.se> [2024-01-26]
- Lantmäteriet (2024). *Enköping*. SWEREF 99 TM, RH 2000. Fastighetskarta. [Kartografiskt material]. <https://minkarta.lantmateriet.se> [2024-01-26]
- Oudolf, P. & Gerritsen, H. (2019). *Planting the natural garden*. (Kingsbury, N., ed.). Portland, Oregon: Timber Press.
- Rainer, T. & West, C. (2015). *Planting in a post-wild world : designing plant communities for resilient landscapes*. 1. ed. Portland, Oregon: Timber Press.
- Riksförbundet svensk trädgård (2021). *Förbättra odlingszonen och skapa mikroklimat*. <https://svensktradgard.se/tradgardsrad/zonkartan/forbatta-odlingszonen/> [2024-03-11]
- Robinson, N. & Wu, J.-Hua. (2016). *The planting design handbook*. Third edition. London: Routledge.
- SGU (2020). *Landhöjning - från havsbotten till lerslätt*. <https://www.sgu.se/om-geologi/jord/fran-istid-till-nutid/landhojning-fran-havsbotten-till-lerslatt/> [2024-03-11]
- SGU (2024). *Min karta*. <https://apps.sgu.se/kartvisare/kartvisare-jordarter-25-100.html> [2024-02-28]
- SLU Artdatabanken (2020). *Tillstånd och trender för arter och deras livsmiljöer – rödlistade arter i Sverige 2020*. <https://www.artdatabanken.se/globalassets/ew/subw/artd/6-publikationer/32.-tillstand-och-trender-2020/tillstand-trender.pdf> [2024-04-26]
- Stångby (u.å). *Etableringsskötsel*. <https://stangby.nu/etableringsskotsel/> [2024-04-23]
- Uppsala kommun (2023). *Plankarta*. <https://www.uppsala.se/kommun-och-politik/kartor-och-statistik/baskarta/> [2024-01-26]
- Uppsala kommun (2023). *Stadsträdgården*. <https://www.uppsala.se/kultur-och-fritid/natur-parker-och-friluftsliv/parker-lekplatser-och-hundrastgardar/parker/stadstradgarden/> [2024-01-29]
- Uppsala kommun (2022). *Uppsala växer - Stadsträdgården*. <https://bygg.uppsala.se/planerade-omraden/sodra-astraket/sa-utvecklas-sodra-astraket/stadstradgarden/> [2024-01-30]
- Upsala Nya Tidning (2019). *Cyklister i grön jacka var miljonte över bron*. https://unt.se/bli-prenumerant/artikel/1179808r/unt-bd-0kr-dp_week [2024-01-30]

Nästa sida:
 Drömparken, Enköping.
 Foto av Felizia Lindqvist
 En stor artvariation som bidrar till
 platsens biologiska mångfald.

